

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
KRIMINĀLTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

**PRATINĀŠANA KĀ VIENA NO IZMEKLĒŠANAS
DARBĪBĀM KRIMINĀLPROCESĀ**

BAKALaura DARBS

Darba autore: Elīna Zeltzaķe

Studenta apliecības Nr: ez11048

Darba vadītāja: Profesore Kristīne Strada-Rozenberga

RĪGA 2014

ANOTĀCIJA

Darbā ir pētīta un analizēta pratināšana, kas ir viena no nozīmīgākajām izmeklēšanas darbībām, lai iegūtu ziņas par konkrētā izmeklējamā kriminālprocesā pierādāmiem apstākļiem. Darbā ir pētīta gan aicināšana uz pratināšanu, gan pratināšanas kārtība, gan tās laikā iegūto ziņu fiksēšanas noteikumi. Viens no darba uzdevumiem ir salīdzināt Latvijas Republikas pratināšanas procesuālo regulējumu ar trīs citu valstu pratināšanas norises regulējumu. Pētot pratināšanas regulējumu un salīdzinot to ar citu valstu procesuālo regulējumu, atklājas nianse, kas Latvijas pratināšanas procesuālajā regulējumā būtu precīzāk regulējamas. Darbā ir apskatīti arī atsevišķu kriminālprocesa dalībnieku pratināšanas kārtības noteikumi, kur jāpievērš liela uzmanība personas pratināšanas kārtībai atkarībā no tās procesuālā statusa vai vecuma, jo būtiski ir piemērot atbilstošu statusu konkrētai personai konkrētā kriminālprocesā no kā ir atkarīgas personas tiesības un pienākumi.

Atslēgvārdi: pratināšana, pratināšanas kārtība, pratināšanas protokols.

ANNOTATION

In this work studied and analyzed interrogation, which is one of the most important investigation methods which obtain information about circumstances that must be to prove in the criminal procedure. In this work is analyzed summon to an interrogation, interrogation order and general rules and rules of protocol of an interrogation. One of the tasks in this work is to compare the Latvian Republic interrogation procedural rules with interrogation procedural rules in three other countries. Analyzed interrogation rules and compared it with procedural rules of the other countries, reveals aspects which should be more adjustable in Latvian procedural rules of interrogation. In this work also are discussed interrogation rules of individual participants of criminal procedure, where must reckon to interrogation rules of person depending on the person's procedural status or age because it is important to apply the appropriate status to person of which depends person's rights and responsibilities.

Keywords: interrogation, interrogation order, interrogation protocol.

SATURS

Ievads.....	5
1. Pratināšanas jēdziens un tās nozīme kriminālprocesā.....	7
2. Vispārējā pratināšanas kārtība.....	10
2.1. Aicināšana uz pratināšanu un neierašanās sekas.....	10
2.2. Pratināšanas kārtība.....	14
2.3. Pratināšanas fiksēšana.....	21
3. Atsevišķu kriminālprocesa dalībnieku pratināšanas īpatnības.....	27
3.1. Personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, pratināšana.....	27
3.2. Liecinieka, cietušā, pārstāvja un kriminālprocesā aizskartās mantas īpašnieka pratināšana.....	31
3.3. Eksperta un revidenta pratināšana.....	35
3.4. Nepilngadīgā pratināšana.....	36
Kopsavilkums.....	40
Izmantotā literatūra un avotu saraksts.....	42

IEVADS

Darbā ir apskatīta un pētīta pratināšana, kas ir viena no nozīmīgākajām izmeklēšanas darbībām kriminālprocesā. Pratināšana ir izmeklēšanas darbība, kas vērsta uz informācijas iegūšanu no pratināmās personas par kriminālprocesā nozīmīgiem apstākļiem. Tā kā šādu ziņu iegūšanai ir liela nozīme noziedzīgu nodarījumu atklāšanā, izmeklēšanā un pierādīšanā, pratināšana tiek veikta gandrīz katrā kriminālprocesā, tāpēc tās aktualitāte ir nemainīga un pilnveidojoties kriminālprocesuālajam regulējumam mainās un attīstās arī pratināšanas vispārējie noteikumi.

Darba mērķis ir izpētīt šobrīd pastāvošo pratināšanas vispārējo regulējumu un noskaidrot vai pastāv kādas neprecizitātes, vai ir nepieciešami kādi labojumi pratināšanas vispārējās kārtības regulējumā. Šo mērķi ir iespējams sasniegt pētot Latvijas kriminālprocesuālo regulējumu un salīdzinot to ar citu ārvalstu kriminālprocesuālo regulējumu. Šajā darbā ir veikta Igaunijas Republikas Kriminālprocesa kodeksa, Vācijas Federatīvās Republikas Kriminālprocesa kodeksa un Krievijas Federācijas Kriminālprocesa kodeksa analīze attiecībā uz pratināšanas vispārējo regulējumu un tas salīdzināts ar Latvijas procesuālo regulējumu. Ar Igauniju salīdzinājums ir veikts, jo tā ir Latvijas kaimiņvalsts, un tāpēc ir interesanti noskaidrot vai pratināšanas vispārējā kārtība ir līdzīga vai atšķirīga no Latvijas regulējuma. Salīdzinājums ar mūsdienu Krievijas pratināšanas procesuālo regulējumu ir veikts, jo Latvijas un Krievijas mūsdienu kriminālprocesuālais regulējums ir balstīts uz agrāko PSR kriminālprocesuālo regulējumu. Latvija savā likumdošanā daudz ir ietekmējusies arī no Vācijas likumdošanas tāpēc veikts pratināšanas vispārējās kārtības salīdzinājums arī ar šo valsti.

Darbā ir izmantota salīdzinošā pētniecības metode, salīdzinot dažādu valstu kriminālprocesuālo regulējumu attiecībā uz pratināšanas norisi. Izmantota arī vēsturiskā pētniecības metode, pētot Latvijas Kriminālprocesa kodeksa nomaiņu uz Latvijas Kriminālprocesa likumu un līdz ar to pētot arī pratināšanas vispārējā regulējuma attīstību un tajā notiekošās izmaiņas. Kā arī darbā ir izmantota analītiskā pētniecības metode, analizējot dažādus rakstus, grāmatas un autoru viedokļus.

Darbā ir izmantota dažāda juridiskā literatūra, mācību grāmatas, zinātniskie raksti, normatīvie akti, kā arī juridiskās prakses materiāli.

Bakalaura darbs sastāv no trīs galvenajām nodaļām, kur pirmajā nodaļā ir apskatīts pratināšanas jēdziens un tās nozīme kriminālprocesā, otrajā nodaļā ir apskatīta pratināšanas

vispārējā kārtība, bet trešajā nodaļā ir aplūkotas atsevišķu kriminālprocesa dalībnieku pratināšanas īpatnības.

Pētot pratināšanas vispārējo kārtību un salīdzinot to ar citu valstu regulējumu atklājas iespējamās nianšes, kas būtu precīzāk regulējamas pratināšanas procesuālajā kārtībā, tā piemēram, pratināšanas pārtraukuma ilguma regulējums. Apskatot atsevišķu kriminālprocesa dalībnieku pratināšanas īpatnības atklājas problēmas personu pratināšanā, kad tām noteikts nepareizs personas procesuālais statuss, tāpēc to nosakot tam jāpievērš liela uzmanība.

1. PRATINĀŠANAS JĒDZIENS UN TĀS NOZĪME KRIMINĀLPROCESĀ

Viens no galvenajiem uzdevumiem veicot kriminālprocesu ir atklāt noziedzīga nodarījuma esamību, noskaidrojot un izmeklējot tā apstākļus, apstiprinot to ar pierādītiem faktiem. Noziedzīgu nodarījumu izmeklēšana un atklāšana jāveic bez nevajadzīgas iejaukšanās personas privātajā dzīvē, tā sasniedzot taisnīgu krimināltiesisko attiecību noregulējumu, kas ir arī Kriminālprocesa likuma mērķis. Lai sasniegtu šo mērķi un lai atklātu noziedzīga nodarījuma izdarīšanas apstākļus, ir jāiegūst pierādījumi, kas šos apstākļus apstiprina. Pierādījumus var iegūt veicot izmeklēšanas darbības.

Autors A.Liede norāda, ka „no kriminālprocesuālo darbību kopuma izmeklēšanas darbības tiek izdalītas atsevišķā grupā, tāpēc ka tām ir vienāds procesuāls uzdevums.”¹ Arī šobrīd var piekrist tādām uzskatām, jo to pamato arī Kriminālprocesa likuma 138.panta 1.daļa, kas nosaka, ka „izmeklēšanas darbības ir procesuālas darbības, kas vērstas uz ziņu iegūšanu vai jau iegūto ziņu pārbaudi konkrētajā kriminālprocesā.”² Ar izmeklēšanas darbību palīdzību, iegūstot pierādījumus, var noskaidrot vai ir noticis noziedzīgs nodarījums, noskaidrot tā apstākļus, iespējamo vainīgo personu, kā arī uzzināt citus turpmākajam kriminālprocesam nozīmīgus faktus. „Par pierādījumu kriminālprocesā var būt ziņas par faktiem, ko savā liecībā pratināšanas vai aptaujas laikā sniedz persona par kriminālprocesā pierādāmajiem apstākļiem un ar tiem saistītajiem faktiem un palīgfactiem.”³ Lai šīs liecības iegūtu ir jāveic viena no nozīmīgākajām izmeklēšanas darbībām, kas ir pratināšana. Veicot izmeklēšanas darbības, tai skaitā pratināšanu, lai tās gaitā iegūtās ziņas būtu pieļaujamas kā pierādījumi kriminālprocesā, svarīgi ir ievērot tās procesuālo kārtību. Jāievēro personu loks, kas var veikt pratināšanu, pratināmās personas jāpratina atbilstoši to statusam, pareizi jāfiksē iegūtā liecība, kā arī, pratināšanas norises laikā jāievēro cilvēktiesību normas. „Līdzekļiem, kas paredzēti lietai būtisku apstākļu izzināšanai, ir jābūt tiesiskiem. Šajā tiesiskuma prasībā ir ietverami daudzi aspekti, tostarp tiem jābūt likumā precīzi un skaidri reglamentētiem.”⁴

¹ A.Liede. Kriminālprocess. Tiesvedības norise krimināllietās. Rīga: Izdevniecība „Zvaigzne”, 1973, 51.lpp.

² Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 4.martā]

³ Turpat.

⁴ Ā.Meikališa, K.Strada-Rozenberga. Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 401.lpp.

Kriminālprocesa likuma 145.pantā pratināšana ir definēta kā „izmeklēšanas darbība, kuras saturs ir informācijas iegūšana no pratināmās personas.”⁵ Interesanti, ka Latvijas Kriminālprocesa kodeksā, kas stājās spēkā 1961.gada 1.aprīlī, bet zaudēja spēku 2005.gada 1.oktobrī, kad stājās spēkā Kriminālprocesa likums, pratināšanas jēdziens atsevišķi netika definēts, taču tas nenozīmē, ka pratināšana kā izmeklēšanas darbība nebija pazīstama. Tā tika regulēta atkarībā no pratināmās personas statusa. Savukārt, Kriminālprocesa likumā, kas stājās spēkā 2005.gada 1.oktobrī, iekļautais pratināšanas jēdziens nav mainījies arī līdz šodienai pēc daudziem Kriminālprocesa likuma grozījumiem. Arī mūsdienu Igaunijas Republikas Kriminālprocesa kodeksā⁶ un Vācijas Federatīvās Republikas Kriminālprocesa kodeksā⁷ atsevišķs pratināšanas skaidrojums un vispārējs regulējums nav dots. Šajos likumos pratināšanas norise ir regulēta atbilstoši pie atsevišķu kriminālprocesa dalībnieku statusa regulējuma, atkarībā no to tiesībām un pienākumiem. Arī Krievijas Federācijas Kriminālprocesa kodeksā⁸ pratināšanas jēdziens nav tieši definēts, bet tā ir regulēta atkarībā no pratināmo personu statusa.

Pratināšana ir viena no visizplatītākajām izmeklēšanas darbībām, jo tā kā tā ir balstīta uz informācijas iegūšanu, tā tiek veikta gandrīz katrā kriminālprocesa izmeklēšanā. Informācijas iegūšana pratināšanas laikā ir svarīga, jo tā var nozīmīgi palīdzēt atklāt noziegumu. Tā var dot svarīgas ziņas par apstākļiem kādos noticis noziegums un vai vispār tāds noticis, tā var dot informāciju par iesaistītajām personām un to nozīmi konkrētajā situācijā. Pratināšana ir nozīmīga arī ar to, ka tās laikā iegūtās liecības var kalpot ne tikai par jauniem pierādījumiem kriminālprocesā, bet palīdzēt jau lietā esošu pierādījumu nostiprināšanai un pārbaudei. Lai pratināšanas laikā iegūto informāciju kriminālprocesā varētu izmantot kā pierādījumus, sniegto liecību jāfiksē pratināšanas protokolā.

„Pratināšanas objekts ir ikviena persona, ja vien viņai var būt zināma izmeklējamā lietā nozīmīga informācija; pratināšanas pamats ir iespēja, ka pratināmajam šāda informācija varētu būt zināma.”⁹ Informācijas iegūšanai Kriminālprocesa likums paredz nopratināt, personu, pret kuru uzsākts kriminālprocess, aizturēto, aizdomās turēto, apsūdzēto, lieciniekus, cietušos, pārstāvjus, kriminālprocesā aizskartās mantas īpašnieku, kā arī nepieciešamības

⁵ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 4.martā]

⁶ Criminal Procedure Code of the Republic of Estonia. Pieejams: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 2014.gada 7.martā]

⁷ Criminal Procedure Code of the Federal Republic of Germany. Pieejams: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 2014.gada 7.martā]

⁸ Criminal Procedure Code of the Russian Federation. Pieejams: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 2014.gada 9.martā]

⁹ A.Kavaleris, J.Konovālovs, L.Makans, J.Mašošins, U.Miķelsons. Kriminālistika. 2.daļa. Kriminālistiskā taktika. Rīga: LPA, 1999, 46.lpp.

gadījumā ekspertu un revidentu. Pratināšanas laikā ir svarīgi ievērot vispārējo pratināšanas kārtību un atkarībā no augstāk minēto personu procesuālā statusa ievērot arī to atšķirīgās tiesības un pienākumus to pratināšanas norisē. Nepieciešamības gadījumā jānodrošina aizstāvja vai psihologa klātbūtne.

Ir gadījumi, kad pratināšanas norise ir jāatkārto, piemēram, lai salīdzinātu iepriekš sniegtās liecības vai, lai noskaidrotu jaunus apstākļus kriminālprocesā. „Pratināšana, būdama patstāvīga procesuāla izmeklēšanas darbība, var būt obligāts nosacījums – kā obligāta darbība pirms citas izmeklēšanas darbības veikšanas.”¹⁰ Tā piemēram, konfrontēšana nemaz nevar notikt, ja konfrontējamās personas agrāk nav pratinātas. Pratināšana ir svarīga arī pirms uzrādīšanas atpazīšanai vai liecību pārbaudē uz vietas.

Var izšķirt vairākus pratināšanas veidus, piemēram, pilngadīgas personas pratināšana un nepilngadīgas personas pratināšana, kuru pratinot ir jābūt īpaši piesardzīgam un jāievēro stingri noteikti pratināšanas kārtības noteikumi. Pratināšanas veidus var noteikt arī pēc augstāk minēto personu procesuālā statusa, kuras var tik pratinātas. Vel kā pratināšanas veidus var minēt pratināšanu notikuma vietā vai jau izmeklēšanas iestādē; sākotnējā vai atkārtotā pratināšanā; pratināšana konflikta situācijā un bezkonflikta situācijā. Iedalījums pratināšanas veidos ir svarīgs, jo tas ietekmē pratināšanas norisi.

¹⁰ Ārija Meikališa. Pirmstiesas izmeklēšana. Rīga: SIA „Biznesa augstskola Turība”, 2001, 85.lpp.

2. VISPĀRĒJĀ PRATINĀŠANAS KĀRTĪBA

2.1. Aicināšana uz pratināšanu un neierašanās sekas

Personas, atkarībā no tās statusa, aicināšanas kārtība uz pratināšanu ir regulēta Kriminālprocesa likuma 146.pantā. Tā Kriminālprocesa likuma 146.panta 1.daļā ir teikts: „Personu uz pratināšanu aicina ar pavēsti vai citādā veidā, informējot, kas un kādā lietā aicina sniegt liecību, kā arī par neierašanās sekām.”¹¹

Ja persona tiek aicināta uz pratināšanu ar pavēsti, tad attiecīgi ir jāievēro pavēstes saturs, nogādāšanas, izsniegšanas regulējošie noteikumi, kā arī jāievēro personas pienākums pieņemt pavēsti un būt sasniedzamai. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 329.pantu „Pavēstē norāda:

- 1) aicināmās fiziskās personas vārdu, uzvārdu un dzīvesvietu vai citu šīs personas norādītu adresi;
- 2) aicināmās juridiskās personas nosaukumu, juridisko adresi vai citu šīs juridiskās personas norādītu tās pilnvarota pārstāvja adresi;
- 3) izmeklēšanas iestādes, prokuratūras vai tiesas nosaukumu un adresi;
- 4) ierašanās vietu un laiku;
- 5) personas uzaicināšanas iemeslu;
- 6) pavēsti saņēmušās personas pienākumu nodot to aicināmajai personai tās prombūtnes gadījumā;
- 7) neierašanās sekas.”¹²

Parasti pavēsti nogādā ar pastu vai ar ziņnesi uz aicināmās personas dzīvesvietu vai juridisko adresi. Pavēsti ir jāizsniedz personai personiski pret parakstu, taču var gadīties, ka aicināmā persona nav sasniedzama tās norādītajā adresē vai kur citur, tad pavēsti nogādā atpakaļ procesa virzītājam. Attiecībā uz pavēstes nogādāšanu un izsniegšanu ir iespējami arī citi veidi kā to izdarīt. Ar šiem iespējamajiem variantiem un noteikumiem sīkāk var iepazīties Kriminālprocesa likuma 22.nodaļā.

Atkarībā no aicināmās personas statusa kriminālprocesā ir atšķirīga to aicināšanas kārtība uz pratināšanu. Ne vienmēr to var izdarīt ar vienkāršu pavēstes nosūtīšanu. Tā piemēram, Kriminālprocesa likuma 146.pantā ir noteikts, ka:

¹¹ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 8.martā]

¹² Turpat

„(2) Apcietinātu personu uz pratināšanu aicina ar tās iestādes starpniecību, kurā tā tiek turēta. Apcietināto var pratināt arī šajā iestādē.

(3) Nepilngadīgo uz pratināšanu parasti aicina ar viņa likumiskā pārstāvja, mācību iestādes vai bāriņtiesas (pagasttiesas) starpniecību. Ja ir apstākļi, kas pamatoti liedz vai apgrūtina izmantot šādu aicināšanas kārtību, nepilngadīgo aicina, neizmantojot minēto starpniecību.

(4) Personu, kurai noteikta speciālā aizsardzība, uz pratināšanu aicina ar tās iestādes starpniecību, kura nodrošina personas speciālo aizsardzību.”¹³

„Precīzi ir jāievēro Kriminālprocesa likumā noteiktā liecinieku, cietušo un ekspertu aicināšanas kārtība uz nopratināšanu, jo tikai tai atbilstošam uzaicinājumam ir obligāts raksturs.”¹⁴ Tātad, ja ir ievērota aicināšanas kārtība uz pratināšanu tai rodas obligāts raksturs un, ja tai ir obligāts raksturs un aicinājums ir procesuāli pareizi sastādīts un izpildīts, tikai tad personai rodas obligāts pienākums ierasties uz pratināšanu un tikai tad aicināmajai personai par aicinājuma neievērošanu var piemērot Krimināllikumā un Kriminālprocesa likumā noteiktās sankcijas.

Latvijas Kriminālprocesa kodekss paredzēja atšķirīgu apsūdzētā un liecinieka aicināšanas kārtību uz pratināšanu. Tā atšķirīgais no mūsdienām ko Kriminālprocesa kodeksa 147.pants paredzēja apsūdzētā aicināšanas kārtībā bija tas, ka „apsūdzēto, kurš atrodas brīvībā, aicina pie prokurora ar pavēsti, ko apsūdzētajam izsniedz pret parakstu, norādot izsniegšanas laiku. Pavēsti var nodot arī ar telegrammu vai telefonogrammu, kuru apsūdzētajam paziņo pret parakstu un nodod atpakaļ prokuroram”¹⁵ un pagaidu prombūtnē esošam apsūdzētajam adresētu pavēsti varēja iesniegt arī dzīvokļu ekspluatācijas iestādei vai vietējai pašvaldībai. Liecinieka un cietušā aicināšanas kārtībā bija tādas pašas īpatnības.

Igaunijas Kriminālprocesa kodeksa 34.paragrāfa 3.daļā ir noteikts, ka aizdomās turētajam tiek prasīts, lai tas ierodas pēc izmeklēšanas iestādes, prokuratūras vai tiesas aicinājuma un, ka tam ir pienākums piedalīties izmeklēšanas darbībās un paklausīt izmeklēšanas iestādes, prokuratūras vai tiesas rīkojumiem.¹⁶ Pēc Igaunijas Kriminālprocesa kodeksa apsūdzētajam ir tādas pašas tiesības un pienākumi kā aizdomās turētajam, tātad uz apsūdzētā aicināšanas kārtību attiecas tie paši noteikumi. Tāda pati aicināšanas kārtība ir arī cietušajam. Vācijas Kriminālprocesa kodekss nosaka ka, liecinieka uzaicinājumā norāda

¹³ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 9.martā]

¹⁴ Ārija Meikališa. Kristīne Strada. Kriminālprocesiālo terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: „RaKa”, 2000, 225.lpp.

¹⁵ Latvijas Kriminālprocesa kodekss. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=90971> [aplūkots 2014.gada 9.martā]

¹⁶ Criminal Procedure Code of the Republic of Estonia. Pieejams: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 2014.gada 10.martā]

procedūras prasības, kas kalpo liecinieka interesēm, palīdzības formas, kas pieejamas lieciniekiem, kā arī juridiskās sekas par neierašanos. Krievijas Kriminālprocesa kodekss paredz ļoti līdzīgu aicināšanas kārtību kā tas ir Latvijas Kriminālprocesa likumā. Krievijas Kriminālprocesa kodeksā aicināšana uz pratināšanu ir regulēta 188.pantā.¹⁷ Atšķirīgais, ko paredz Krievijas Kriminālprocesa kodekss ir tas, ka gadījumā, kad persona nav sasniedzama norādītajā adresē un nav neviena cita ģimenes locekļa kam nodod pavēsti vai, kad persona nav sasniedzama arī savā darba vietā, pavēsti pēc izmeklētāja rīkojuma nodod citām personām un organizācijām, kam (kurām) ir pienākums nodod to personai, kura ir izsaukta uz nopratināšanu. Krievijas Kriminālprocesa kodeksā ir paredzēta arī militārpersonas aicināšana uz pratināšanu, kas notiek caur militāro vienību komandu. Krievijas Kriminālprocesa kodekss paredz arī, ka savādāka aicināšanas kārtība ir pieļaujama, ja to prasa īpaši krimināllietas apstākļi.

Ar to brīdī, kad persona procesuāli pareizā kārtībā ir saņēmusi Kriminālprocesa likuma normām atbilstoši nostiprinātu pavēsti, vai aicinājumu uz pratināšanu saņēmusi ar tās iestādes, kurā tā tiek turēta starpniecību, vai ar likumiskā pārstāvja starpniecību, vai ar tās iestādes, kura nodrošina tās speciālo aizsardzību, tai ir uzlikts obligāts procesuāls pienākums noteiktā laikā un vietā ierasties uz šo pratināšanu.

Par savu procesuālo pienākumu nepildīšanu, personai var piemērot atbilstošu procesuālo piespiedu līdzekli. Atbilstoši Kriminālprocesa likumam „procesuālā piespiedu līdzekļa piemērošanas pamats ir personas pretdarbība kriminālprocesa mērķa sasniegšanai konkrētajā procesā vai atsevišķas procesuālās darbības veikšanai, savu procesuālo pienākumu nepildīšana vai nepienācīga nepildīšana.”¹⁸ Šādu piespiedu līdzekļu piemērošana ir atbalstāma, jo pretējā gadījumā cilvēki bieži vien nepildītu savus pienākumus. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 250.panta 1.daļu „lai nodrošinātu personas piedalīšanos procesuālajā darbībā, ja tā bez attaisnojoša iemesla neierodas pēc procesa virzītāja aicinājuma, var piemērot piespiedu atvešanu.”¹⁹ Piespiedu līdzekļus, šajā gadījumā piespiedu atvešanu, var piemērot tikai tad, ja personai nav bijis attaisnojošu iemeslu kā dēļ viņa nav ieradies uz pratināšanu, bet, ja tādu ir bijis nav savlaicīgi par to paziņojusi procesa virzītājam. „Par attaisnojošiem neierašanās iemesliem uzskatāmi nepārvarami vai grūti pārvarami šķēršļi, kas kavē ierašanos, piemēram, paša vai ģimenes locekļu slimība, ģimenes locekļu nāve, dabas

¹⁷ Criminal Procedure Code of the Russian Federation. Pieejams:

<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 2014.gada 9.martā]

¹⁸ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 9.martā]

¹⁹ Turpat.

katastrofas (plūdi ugunsgrēks u.tml.), satiksmes pārtraukums, kā arī tas, ja liecinieks pavēsti par ierašanos nav saņēmis laikā u.tml.”²⁰ Šiem attaisnojumiem nepieciešami arī attiecīgi apstiprinoši pierādījumi. Slimības pakāpei arī ir jābūt tādai, lai tā tiešām traucētu procesuālo pienākumu pildīšanu.

Bez piespiedu atvešanas var piemērot arī procesuālās sankcijas. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 288.pantu „procesuālās sankcijas ir piespiedu līdzekļi, kurus procesa virzītājs vai izmeklēšanas tiesnesis var piemērot personai, kura nepilda likumā paredzētos procesuālos pienākumus, traucē procesuālās darbības veikšanu vai izrāda necieņu tiesai.”²¹ Procesuālo sankciju var piemērot par likumā paredzēto un procesa virzītāja noteikto procesuālo pienākumu nepildīšanu un par nepaziņošanu par nespēju ierasties pēc procesa virzītāja uzaicinājuma, ja ir bijusi iespēja par to paziņot. Tā par neierašanos uz pratināšanu pēc uzaicinājuma var piemērot vienu no procesuālo sankciju veidiem, kas ir piespiedu nauda. Piemērojamās piespiedu naudas lielums ir līdz vienas Latvijas Republikā noteiktās minimālās mēnešalgas apmēram.

Latvijas Kriminālprocesa kodekss 54.pants paredzēja liecinieka neierašanās sekas. Ja liecinieks neieradās bez attaisnojoša iemesla izziņas izdarītājs, prokurors, tiesnesis vai tiesa varēja likt to atvest piespiedu kārtā. Ja liecinieks neieradās bez attaisnojoša iemesla pēc tiesneša vai tiesas aicinājuma, tiesa, kas izskatīja lietu, varēja uzlikt lieciniekam naudas sodu līdz divām minimālajām mēnešalgām. Savukārt, ja apsūdzētais neieradās bez dibinātiem iemesliem, uz prokurora lēmuma pamata viņu arī varēja atvest piespiedu kārtā. Prokurora lēmums par piespiedu atvešanu tiek paziņots apsūdzētajam. Ja apsūdzētajam nebija noteiktas dzīves vietas vai tas slēpās no izmeklēšanas, viņu piespiedu kārtā varēja atvest bez iepriekšēja paziņojuma. Piespiedu atvešana, izņemot neatliekamus gadījumus, notika dienā. To pēc prokurora rīkojuma izpildīja policija.

No Vācijas Kriminālprocesa kodeksa 51.panta izriet, ka, gadījumā, ja liecinieks ir bijis procesuāli pareizi izsaukts uz liecināšanu, bet viņš nav ieradies, tad viņam var piespriest maksāt izdevumus, kas radušies sakarā ar viņa neierašanos. Tajā pašā laikā, ja no viņa nevar savākt piespiedu naudu viņam, vel bez piespiedu naudas, var piemērot arī piespiedu aizturēšanu. Piespiedu aizturēšana nevar ilgt ilgāk par vienu dienu. Ir pieļaujama arī liecinieka atvešana ar spēku. Un attiecībā uz atkārtotu neierašanos, piespiedu pasākumus var piemērot arī otrreiz. Šo piespiedu naudu un aizturēšanu var atcelt, ja liecinieks iesniedz savlaicīgu un

²⁰ Ārija Meikališa. Pirmstiesas izmeklēšana. Rīga: SIA „Biznesa augstskola Turība”, 2001, 96.lpp.

²¹ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 9.martā]

pietiekamu attaisnojumu par neierašanos. Tos atceļ arī tad, ja savlaicīga attaisnojuma iesniegšana nav notikusi liecinieka vainas dēļ.

Krievijas Kriminālprocesa kodekss par neierašanās sekām bez attaisnojošiem iemesliem pēc pavēstes saņemšanas nosaka naudas soda piemērošanu un iespēju iesniegt prasību par piespiedu atvešanu.

2.2. Pratināšanas kārtība

Lai veidotos pareizas liecības, kuras ir iespējams izmantot par pierādījumiem kriminālprocesā vai, lai tās kalpotu pierādījumu pārbaudei, pratināšanas laikā ir svarīgi iegūt pēc iespējas precīzāku un patiesībai atbilstošu objektīvu informāciju. Lai to iegūtu ir jāievēro stingra un pareiza pratināšanas un izmeklēšanas darbību kā tādu vispārējais regulējums un to veikšanas kārtība, jo tikai procesuāli pareizi un likumā regulētā kārtībā iegūta liecība ir pieļaujama kā pierādījums kriminālprocesā.

Veicot pratināšanu ir jāievēro ne tikai procesuālie noteikumi, bet arī pratināšanas taktikas noteikumi. Viens no pirmajiem vispārējiem procesuālajiem pratināšanas kārtības noteikumiem, kas jāievēro ir tas, ka, lai kādu personu vispār nopratinātu ir jābūt pamatam uzskatīt, ka pratināmajai personai ir zināma informācija par konkrētajā izmeklēšanas procesā nozīmīgiem apstākļiem. Šeit jāņem vērā, ka personu pratināt drīkst amatpersona, kas ir pilnvarota veikt izmeklēšanas darbības, tai skaitā pratināšanu, un, turklāt, tikai Kriminālprocesa likumā noteikto pilnvaru robežās. No pratināšanas taktikas viedokļa, pirms personas pratināšanas uzsākšanas, pēc iespējas vajadzētu būt aptuveni skaidram kāda veida informācija viņai varētu būt zināma, lai par to tad tieši viņu varētu arī pratināt un būtu iespēja sagatavot iespējamus jautājumus, kas palīdz pilnīgākai un precīzākai informācijas iegūšanai. Svarīgi ir ievērot to, ka katru personu jāpratina atsevišķi no citām pratināmām personām. Tas jāievēro, lai personas pat neapzināti viena no otras neietekmētos, kaut vai abām ir zināma līdzīga informācija, jo katra var atcerēties atsevišķas sīkas nianšes, kas var būt nozīmīgas lietas atrisināšanā, bet, dzirdot otras personas teikto, to varētu uzskatīt par nebūtisku un nepieminēt, ja jau pirmā to nav teikusi. Šo noteikumu neievēro konfrontēšanas laikā, kas ir divu vai vairāku agrāk nopratinātu personu vienlaicīga pratināšana, neatkarīgi no šo personu procesuālā statusa. Konfrontēšanu veic, ja ir būtiskas pretrunas šo personu agrāk sniegtajās liecībās. Atsevišķos gadījumos, atkarībā no pratināmās personas procesuālā statusa, pratināmo

personu var pratināt ar tās aizstāvja klātbūtni vai psihologa klātbūtni. Šie gadījumi tiks vēlāk analizēti.

Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 147.panta 1.daļu „pratināšana sākas ar pratināmās personas identitātes un pratināšanā izmantojamās valodas noskaidrošanu.”²² Tas ir jādara, lai pārliecinātos vai uz pratināšanu ir ieradusies tieši tā persona, kura tika aicināta. Šādai pārbaudei ir nozīme, lai neveidotos situācija, kad liecinieks savas aizņemtības dēļ uz pratināšanu nosūta, piemēram, savu tuvu radnieku, lai tas atstāsta aicināmās personas vietā to ko viņa ir redzējusi vai zina par notikuma apstākļiem konkrētajā gadījumā. Šāda liecība nebūtu izmantojama kā pierādījums. Pie personas identitātes noskaidrošanas ietilpst arī tās dzīves vietas vai adreses noskaidrošana, kurā pratināmā persona ir sasniedzama, uz kuru tai var sūtīt pasta sūtījumus, vai citu veidu kā ar to nepieciešamības gadījumā var sazināties. Tāda situācija var rasties atkārtotas pratināšanas nepieciešamības gadījumā vai gadījumā, kad jāveic konfrontēšana. Noskaidrojot personas identitāti, jāpārliecinās vai viņa prot valsts valodu un, ja nē, jānodrošina procesa norise tai saprotamā valodā.

Izmeklēšanas darbības veicēja pienākums ir pratināmo personu iepazīstināt ar tās tiesībām un pienākumiem, vajadzības gadījumā tos sīkāk izskaidrojot. Pirms pratināšanas uzsākšanas, izmeklēšanas darbības veicējam ir arī pienākums pratināmo personu brīdināt par atbildību par atteikšanos liecināt vai apzināti nepatiesas liecības sniegšanu. Par atbildības iestāšanos par atteikšanos liecināt vai par apzināti nepatiesas liecības sniegšanu jābrīdina tikai personas, kurām likumā noteiktajā kārtībā šāda atbildība var iestāties. Kriminālatbildības pamats ir noteikts Krimināllikuma 1.pantā.²³ No Krimināllikuma 300.panta izriet, ka atbildība par apzināti nepatiesas liecības sniegšanu iestājas tikai tad, ja persona par to ir brīdināta, tāpēc ir svarīgi neaizmirst par to brīdināt personas, kam šāda atbildība var iestāties. Brīdināšana par apzināti nepatiesas liecības sniegšanu vai atteikšanos to sniegt ir jāveic pret personām atkarībā no tās procesuālā statusa. Tā, piemēram, nav jābrīdina arī 14 gadu nesasniegusi persona, pat neatkarīgi no tās procesuālā stāvokļa, jo saskaņā ar Krimināllikuma 11.pantu kriminālatbildība iestājas ar 14 gadu vecuma sasniegšanu.

Būtu vēlams, lai „pratināšana pēc lietas būtības iesākas ar priekšlikumu izstāstīt visu par pratināmajam zināmajiem lietas apstākļiem”²⁴ personas brīvā stāstījumā. Tam ir nozīme, jo tādā veidā pratināmais izstāsta visu ko viņš zina un iespējams arī tādas lietas par ko izmeklētājs nebūtu iedomājies sīkāk uzprasīt, domājot, ka pratināmajam šāda informācija

²² Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 12.martā]

²³ Krimināllikums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=88966> [aplūkots 2014.gada 13.martā]

²⁴ Ārija Meikališa. Pirmstiesas izmeklēšana. Rīga: SIA „Biznesa augstskola Turība”, 2001, 89.lpp.

nemaz nav zināma. Var būt gadījumi, kad, „liecība ir saistīta ar skaitļiem, datumiem un citu informāciju, ko grūti atcerēties, pratināmajam ir tiesības izmantot savus dokumentus un pierakstus, kā arī tos nolasīt.”²⁵ Ja šiem pierakstiem var būt nozīme lietas tālākā izskatīšanā, tos var pievienot lietai. Pēc pratināmās personas brīvā stāstījuma, procesa virzītājs var uzdot sev interesējošos jautājumus, „lai papildinātu vai precizētu izteikto, lai pratināmajam atgādinātu kādu faktu vai lai kontrolētu viņa liecinājuma ticamību.”²⁶ Jautājumus drīkst uzdot tikai par lietā noskaidrojamiem un pierādāmiem apstākļiem un ar tiem saistītajiem faktiem. Ja tas var palīdzēt iegūt precīzāku un patiesāku liecību, procesa virzītājs „Pratināšanas gaitā pratināmajam var uzrādīt lietai pievienotus priekšmetus, dokumentus, skaņu un attēlu ierakstus, kā arī nolasīt viņam dokumentus vai atskaņot ierakstus, par ko izdara atzīmi protokolā. Materiālus uzrāda tikai pēc tam, kad ir ieprotokolētas pratināmā liecības attiecīgajā jautājumā.”²⁷ Pratināšanas gaitā ir pieļaujama arī iepriekšējo liecību nolasīšana. Tas ir gadījumos, kad „ir būtiskas pretrunas starp iepriekšējo un šo liecību; pratināmais atsakās liecināt; lietu izskata tiesā nopratinātās personas prombūtnē.”²⁸ Eksperta un revidenta pratināšana sākas ar izmeklēšanas darbības veicēja uzdotajiem jautājumiem, nevis ar eksperta vai revidenta brīvu stāstījumu.

Kā viens no ļoti būtiskiem pratināšanas kārtības noteikumiem, kas jāievēro ir pratināšanas ilgums. Gadījumos, kad tiek pratinātas pilngadīgas personas, bez šīs personas piekrišanas, pratināšanas ilgums nedrīkst pārsniegt astoņas stundas vienā diennaktī. Šo astoņu stundu laikā ir ieskaitīts arī pārtraukums, kura ilgums Kriminālprocesa likumā gan nav regulēts. Savādāks regulējums ir attiecībā uz nepilngadīgām personām, kuru pratināšanas ilgums bez viņas piekrišanas nedrīkst pārsniegt sešas stundas vienā diennaktī, turklāt ieskaitot arī pārtraukumu. Arī nepilngadīgā pratināšanas pārtraukuma ilgums nav regulēts. Domājams, ka šim pārtraukumam ir jābūt saprātīgam, attiecībā gan pret pratināmo, gan izmeklēšanas darbības veicēju. Pārtraukuma ilgumam ir jābūt pietiekamam, lai pratināmā persona uztraukuma gadījumā var pilnīgi nomierināties, paēst vai apmeklēt labierīcības, kā arī apkopot savas domas par jau izklāstīto un tālāk stāstāmo informāciju. Tomēr šim pārtraukumam nevajadzētu būt arī nesamērīgi lielam, lai izmeklēšanas darbības veicējs atlikušajā pratināšanas laikā varētu mierīgi bez steigas paspēt izjautāt pratināmo personu par atlikušajiem nenoskaidrotajiem pratināmajam zināmajiem faktiem kriminālprocesā.

²⁵ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 13.martā]

²⁶ A.Liede. Kriminālprocess. Tiesvedības norise krimināllietās. Rīga: Izdevniecība „Zvaigzne”, 1973, 61.lpp.

²⁷ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 13.martā]

²⁸ Turpat.

Tā kā pratināšana ir izmeklēšanas darbība uz to attiecas arī izmeklēšanas darbību vispārīgie noteikumi. Tie nosaka, ka „iepriekš plānojamas izmeklēšanas darbības parasti veic laikā no pulksten 8.00 līdz 20.00. Gadījumos, kad izmeklēšanas darbība nav atliekama, jo tas var novest pie būtisku pierādījumu zaudēšanas un apdraud kriminālprocesa mērķa sasniegšanu, to veic nekavējoties.”²⁹ Pratināšanu gan būtu ieteicams pēc iespējas vienmēr veikt dienas laikā, kad persona visadekvātāk spēj uztvert un tālāk nodot informāciju, nevis nakts laikā, kad persona jau ir nogurusi un, iespējams, domā tikai par to kā ātrāk nokļūt mājās.

Kriminālprocesa likums pieļauj izmeklēšanas darbības norisi fiksēt arī skaņu un attēla ierakstā. Par skaņu un attēla fiksēšanu ir jāinformē izmeklēšanas darbībā iesaistītās personas. Tas jā dara pirms pratināšanas uzsākšanas. Kā nosaka Kriminālprocesa likums nav pieļaujams daļējs izmeklēšanas darbības ieraksts, ir jāfiksē viss izmeklēšanas darbības laiks. Tāda situācija nav pieļaujama, lai nenotiktu kādas darbības, kas varētu ietekmēt liecības sniegšanu, vai, lai atsevišķā ieraksta daļa neradītu atšķirīgu iespaidu, informāciju no kopējās pratināšanas gaitā iegūtās informācijas. Kriminālprocesa likuma 143.panta 3.daļa nosaka, ka „skaņu un attēlu ierakstā fiksētā informācija uzskatāma par precīzāku un pilnīgāku salīdzinājumā ar rakstveidā fiksēto informāciju.”³⁰ „Pēc pratināšanas skaņu ierakstu pilnībā atskaņo nopratināmajam un klātesošajām personām, un pabeidz ar nopratināmā paziņojumu, kas apliecina ieraksta pareizību.”³¹

Kriminālprocesa likuma 147.panta 7.daļa nosaka „ja personai noteikta speciālā procesuālā aizsardzība, tās pratināšanā ievēro šā likuma 308.panta noteikumus.”³² Speciālā procesuālā aizsardzība ir dzīvības veselības un citu likumisko interešu aizsardzība personām, kas liecina par smagiem vai sevišķi smagiem noziegumiem. No Kriminālprocesa likuma 308.panta noteikumiem galvenokārt atšķirīgais, kas jāievēro pratinot speciāli procesuāli aizsargājamo personu ir tas, ka to uz nopratināšanu var aicināt tikai ar speciālās aizsardzības iestādes starpniecību. Veicot pratināšanas fiksēšanas darbības, aizsargājamās personas identitātes datus aizstāj ar pseidonīmu. Ja pratināšanā piedalās vēl kāda cita persona, piemēram, tulks, var izmantot tādus tehniskos līdzekļus, kas neļautu identificēt aizsargājamo personu. Aizsargājamai personai ir tiesības neatbildēt uz jautājumiem, kas varētu vedināt uz tās identitātes atklāšanu. Pratināšanas laikā klāt drīkst būt arī speciāli procesuāli aizsargājamās personas aizsardzības pasākumu īstenojošā amatpersona.

²⁹ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 13.martā]

³⁰ Turpat.

³¹ Ārija Meikališa. Pirmstiesas izmeklēšana. Rīga: SIA „Biznesa augstskola Turība”, 2001, 90.lpp.

³² Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 13.martā]

Pratināšanas īstenošana ir atkarīga no daudz dažādiem aspektiem. Jebkurā gadījumā vienmēr ir jāņem vērā pratināšanas pamatnoteikumi no kuriem nav pieļaujama atkāpšanās. Pratināšanas īstenošanas kārtība var būt atkarīga no nozieguma veida kāds tiek izmeklēts, no personas procesuālā statusa, no tā vai pratināšana notiek bezkonflikta vai konflikta situācijā, no tā vai tā ir sākotnējā vai atkārtota pratināšana. Tomēr, lai pratināšana noritētu veiksmīgi, jebkurā gadījumā jāņem vērā pratināmās personas attieksme pret izmeklējamu situāciju kā tādu un pret pašu izmeklēšanas darbību. Liela nozīme ir arī pratināšanas laika un vietas noteikšanā. Tam pēc iespējas vajadzētu būt tādām, lai tas netraucētu pratināmās personas ikdienas dzīvei, lai tai nerastos negatīva attieksme pret pratināšanu. Gadījumos, ja tas ir iespējams pratināšanas vietu noteikt kur citur, nevis tieši izmeklēšanas darbības veicēja darba vietā. Tas sekmētu labāku pratināmās personas attieksmi, redzot, ka tiek darīts viss, lai tiktu atviegloti tās pienākumu veikšana sakarā ar pratināšanu. Domājams, ka pratināšanas laiku arī pēc iespējas vajadzētu noteikt rīta pusē, kad persona vēl nav saskārusies ar ikdienas problēmām, tā pazeminot savu garastāvokli, jo vakarpusē cilvēkiem ir svarīgi arī atgūties no dienas steigas un darba pienākumu pildīšanas, pavadot laiku kopā ar ģimeni. Ja viņš šajā laikā tiktu izsaukts uz pratināšanu tas varētu negatīvi ietekmēt viņa attieksmi pret to, kas neveicinātu pēc iespējas precīzāku un objektīvāku informācijas iegūšanu. Tas pats attiecas arī uz pašu pratinātāju. Tā kā Kriminālprocesa likums aicināšanu uz pratināšanu paredz pavēstes nosūtīšanas vai citādā veidā, ieteicams būtu, „ja vien tas iespējams, uz pratināšanu aicināt telefonāta ceļā, jo tas dod iespēju iepriekš saskaņot visērtāko laiku,”³³ kad veikt pratināšanu, tā jau savlaicīgi novēršot grūtības, kas varētu rasties pratināmajai personai pratināšanas noteiktā laika dēļ.

Arī pratināšanas vietai ir ļoti liela nozīme. „Pirms tās sākuma pratināšanas vieta jāsakārto tā, lai, pratināmajam sēžot, viņa redzeslokā neatrastos nekas tāds, kas var ilgstoši piesaistīt tā uzmanību.”³⁴ Tas jāievēro, jo cilvēku uzmanību ir ļoti viegli novērst. Turklāt cilvēks pats sāktu vērot apkārt esošās lietas, cenšoties saprast to nozīmi, aizmirstot par pratināšanas norisi un, iespējams, tā arī konkrētajā brīdī aizmirstot pieminēt kādu nelielu daļu no sev zināmās informācijas.

Lai veidotos precīza un patiesībai atbilstoša liecība, ir svarīgi, lai pratināšana noritētu mierīgā gaisotnē, lai nebūtu negatīva attieksme no pratinātāja puses, tāpēc pratināšanas veicējam ir jābūt profesionāli sagatavotam, tam jābūt norobežot savu individuālo attieksmi

³³ A.Kavaleris, J.Konovālovs, L.Makans, J.Mašošins, U.Miķelsons. Kriminālistika. 2.daļa. Kriminālistiskā taktika. Rīga: LPA, 1999, 54.lpp.

³⁴ Turpat, 55.lpp.

pret pratināmo personu vai pret pratināmo tēmu un atgadījumu. Pratinātājam ir jāmeklē kārtīgi klausīties un iegaumēt dzirdēto informāciju, kā arī uzdot atbilstošos jautājumus. Īpaši nozīmīgi tas ir laikā, kad tiek veikta pratināšana konfliktsituācijā, kad vainīgais centīsies noslēpt savu vainu vai neizpaust citu informāciju, kas sekmētu nodarījuma izmeklēšanu. Taču jebkurā gadījumā ir aizliegts pratināmajam uzdot uzvedinošus jautājumus. Šādos gadījumos ir jābūt īpaši sagatavotam ar speciālām zināšanām kā labāk panākt informācijas izklāstīšanu.

Neatkarīgi no tā kāda persona tiek pratināta, liecinieks, cietušais vai apsūdzētais, neatkarīgi no tā kāds noziedzīgs nodarījums tiek izmeklēts, neatkarīgi no pratināšanas kārtības vai taktikas īpatnībām, pratināšanā ir jāievēro vispārējie cilvēktiesību principi. Kriminālprocesa likuma 139.panta 3.daļas pirmais teikums nosaka, ka „pret personu, kura piedalās izmeklēšanas darbībā, aizliegts pielietot vardarbību, draudus, melus, kā arī citas pretlikumīgas un morāles normām neatbilstošas darbības vai tādas darbības, kas apdraud personas dzīvību vai veselību vai aizskar personas cieņu.”³⁵ Arī Latvijas Republikas Satversmes 8.nodaļa aizsargā cilvēka pamattiesības. Satversmes 95.pants nosaka, ka „valsts aizsargā cilvēka godu un cieņu. Spīdzināšana, citāda cietsirdīga vai cieņu pazemojoša izturēšanās pret cilvēku ir aizliegta. Nevienam nedrīkst pakļaut nežēlīgam vai cilvēka cieņu pazemojošam sodam.”³⁶ Personu pratinot nedrīkst pārkāpt nevienu no šiem noteikumiem. Veicot pratināšanu, arī piespiešana dot liecību ar fizisku, psiholoģisku vai kādā citā veidā pazemojošu vai nelikumīgu rīcību pielietošanu vai šo draudu pielietošanas piedraudējums ir augstāk minēto cilvēka pamattiesību pārkāpums. Par to var iestāties kriminālatbildība saskaņā ar Krimināllikuma 294.pantu, ja to ir izdarījusi pirmstiesas kriminālprocesi veicoša amatpersona. Jāņem vērā, ka piespiešana liecināt var notikt visdažādākajos un neiedomājamākajos veidos tā, piemēram, „nopratināmā ietekmēšana citādā veidā var notikt, liedzot ēdienu, ūdeni, miegu, piespiežot ilgstoši atrasties neērtā pozā nopratināšanas laikā, piedraudot ar apcietinājuma apstākļu pasliktināšanos, apcietinājuma termiņa pagarināšanu, vai apsolot atbrīvot no apcietinājuma.”³⁷ Cilvēka cieņu un godu pazemojoša rīcība var būt arī negatīvas attieksmes izrādīšana attiecībā pret nopratināmās personas reliģisko vai kultūras piekritību. Attiecībā pret šādiem pārkāpumiem jāpievērš liela uzmanība, jo mūsdienu sabiedrībā cilvēkiem pastāv un drīkst pastāvēt visdažādākie reliģiskie un kultūras uzskati, un nav pieļaujama nievājoša attieksme pret šo personu viņas uzskatu dēļ. Cilvēktiesību

³⁵ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 16.martā]

³⁶ Latvijas Republikas Satversme. LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57980> [aplūkots 2014.gada 17.martā]

³⁷ U.Krastiņš, V.Liholaja, A.Niedre. Krimināltiesības. Vispārīgā un sevišķā daļa. Rīga: TNA, 2001, 375.lpp.

pārkāpums ir ne tikai draudu, fizisku ciešanu vai citādi ietekmējošu rīcību pielietošana vai to piedraudējums pret konkrēto personu, bet arī piedraudējums tos pielietot pret pratināmās personas tuviniekiem. Turklāt jāņem vērā, ka draudus var izteikt ne tikai mutiski. Tas ir iespējams arī ar klusējošām fiziskām darbībām vai žestikulējot.

Pratināšanas norises regulējošās kārtības vai pielietojamās taktikas nepareizs pielietojums, kā arī cilvēktiesību pārkāpumi pratināšanas laikā var novest pie tā, ka iegūtā informācija un liecība nav izmantojama kriminālprocesā kā pierādījums. Kā arī par to var iestāties kriminālatbildība. Tāpēc jo sevišķi svarīgi pratināšanas laikā ir ievērot likumā reglamentēto kārtību, kā arī vispārējos cilvēktiesību aizsargājošos principus.

Latvijas Kriminālprocesa kodeksā pratināšanas vispārējā kārtība atsevišķā pantā netika regulēta. Pratināšanas kārtība tika regulēta jau atsevišķi atkarībā no pratināmās personas procesuālā statusa. Tāda pati kārtība pastāv arī mūsdienu Igaunijas un Vācijas Kriminālprocesa kodeksa regulējumā.

Savukārt Krievijas Kriminālprocesa kodeksā ir līdzīgs regulējums kā Latvijas Kriminālprocesa likumā. Tā Krievijas Kriminālprocesa kodeksa 187.pants regulē pratināšanas vietu un laiku. No šī panta izriet, ka „nopratināšanu veic vietā, kur tiek veikta pirmstiesas izmeklēšana. Izmeklētajam, ja viņš to uzskata par vajadzīgu, ir tiesības pratināšanu veikt pratināmās personas atrašanās vietā.”³⁸ Atšķirīgais no Latvijas Kriminālprocesa likuma, ko nosaka Krievijas Kriminālprocesa kodekss, ir pratināšanas laika regulējums. Tas ir sīkāks un precīzāks. Tas nosaka, ka pratināšana nedrīkst ilgt ilgāk par četrām stundām no vietas. Pastāv pārtraukuma regulējums, kas ir noteikts ne īsāks par vienu stundu. Kā arī regulēts, ka pratināšanas kopējais garums nedrīkst pārsniegt astoņas stundas vienā dienā. Interesants un atzinīgi novērtējams ir Krievijas Kriminālprocesa pastāvošais regulējums, ka ja pratināmajai personai jāveic kādas medicīniskas indikācijas, pratināšanas garums nosakāms pamatojoties uz ārsta slēdzieni. Šādu regulējumu būtu lietderīgi iekļaut arī Latvijas Kriminālprocesa likumā. Krievijas Kriminālprocesa kodeksa 189.pants paredz pratināšanas kārtības vispārējos noteikumus. Atšķirīgais, kas tiek tieši noteikts pie vispārējās pratināšanas kārtības regulējuma ir tas, ka tajos tiek minēts par iespējamību pratināšanas laikā izmantot audio un video ierakstīšanu, par uzvedinošu jautājumu nepieļaujamību, bet pratinātāja tiesībām izvēlēties pratināšanas taktiku, par liecinieka tiesībām pieaicināt advokātu un advokāta tiesībām izteikt savu viedokli par tiesību pārkāpumiem un liecinieka likumīgajām interesēm.

³⁸ Criminal Procedure Code of the Russian Federation. Pieejams: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 2014.gada 18.martā]

2.3. Pratināšanas fiksēšana

Pratināšanas laikā iegūtajai informācijai ir liela nozīme tālākajā izmeklēšanā un kriminālprocesā kopumā. Taču nepietiek ar to, ka pratinātājs ir noklausījies un centies pēc iespējas precīzāk iegaumēt pratināmās personas stāstījumu, lai to vēlāk atstāstītu citā pirmstiesas izmeklēšanas darbībā vai jau iztiesāšanas laikā tiesā. Lai šo, pratināšanā iegūto, informāciju tālāk varētu izmantot turpmākajā procesā un to uzskatītu par precīzu, nesafabricētu un likumiskā kārtībā iegūtu, pratināšana, kā jebkura cita izmeklēšanas darbība arī ir jāfiksē dokumenta formā. „Viens no kriminālprocesa darbības fiksācijas līdzekļiem ir protokolēšana – protokola sastādīšana.”³⁹ Pratināšanas protokola sastādīšana kalpo „kā attiecīgā pierādījuma avota juridiskā nostiprināšanas forma.”⁴⁰ Tās fiksēšana protokolā nodrošina arī liecības ticamību un precīzu pratināmās personas teiktā atspoguļojumu, kā arī apliecinājumu, ka pratināšana vispār ir notikusi. Protokolu raksta izmeklēšanas darbības laikā vai tūlīt pēc tās pabeigšanas. Lietderīgāk un pareizāk pratināšanas protokolu ir rakstīt pēc pratināšanas beigām, jo tā pratināšanas laikā pratinātājs visu savu uzmanību var vērst uz pratināmo personu, tā kārtīgi koncentrējoties un ieklausoties tā sniegtajā liecībā, un pēc tam uzdotot nenoskaidrotos un precizējamus jautājumus. Ja pratinātājs rakstītu protokolu jau tās laikā, viņš var palaist garām svarīgu un izmeklēšanas procesam nozīmīgu informāciju.

Profesore Ārija Meikališa ir devusi šādu vispārējo protokola skaidrojumu: „Protokols ir procesuāls dokuments, kuru pirmstiesas izmeklēšanas stadijā sastāda procesa virzītājs par realizēto izmeklēšanas darbību, fiksējot tās gaitu un rezultātus.”⁴¹ Savukārt, šobrīd Latvijā spēkā esošā Kriminālprocesa likuma 142.pants nosaka, ka „izmeklēšanas darbības protokolu raksta izmeklēšanas darbības gaitā vai tūlīt pēc tās pabeigšanas izmeklēšanas darbības veicējs vai viņa uzdevumā – cita klātesošā persona.”⁴² Cita klātesošā persona protokola sastādīšanai ir nepieciešama, kad izmeklēšanas darbība – pratināšana ir tik sarežģīta, ka pratināšanas veicējam ir jāpievērš visa sava uzmanība pratināšanas kārtībai un pareizai realizācijai, nevis tehnisku darbību izpildīšanai, vai arī, kad protokola sastādīšanā ir jāiekļauj specifiskas zināšanas, piemēram, saistītas ar skaņu un attēlu fiksēšanu. Protokolu var rakstīt rokrakstā vai datorrakstā, vajadzības gadījumā izmantojot citus tehniskos līdzekļus. Pratināšanas protokolā

³⁹ Ārija Meikališa. Pirmstiesas izmeklēšanas procesuālie dokumenti. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 1996, 18.lpp

⁴⁰ Turpat. 18.lpp.

⁴¹ Ārija Meikališa. Kriminālprocesa tiesības. Vispārīgā daļa. 1.grāmata. Rīga: Raka, 2000, 403.lpp.

⁴² Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 18.martā]

tiek izdarīta arī atzīme par šo, skaņu un attēla ierakstīšanas izmantošanu. Kā jau tika minēts pratināšanas protokola sastādīšanas pienākums ir izmeklēšanas darbības veicējam, taču saskaņā ar pratināmās personas tiesībām un arī ar Kriminālprocesa likuma regulējumu, pēc pratināmās personas personīga lūguma, savas liecības daļu pratināšanas protokolā, tā var rakstīt pašrocīgi. Tas pratināmajai personai vairo uzticamību objektīvai pirmstiesas izmeklēšanai, zinot, ka viņa sniegto liecību nevar izmainīt vai pierakstīt kā savādāk. Atlikušo protokola daļu jebkurā gadījumā tiesīgs sastādīt ir tikai izmeklēšanas darbības veicējs. Neatkarīgi no tā, kurš raksta sniegtās liecības daļu, tā ir jāraksta pirmajā personā.

Protokola forma, kā jau liela daļā procesuālu dokumentu, sastāv no trīs daļām. Kā pirmā ir ievaddaļa, kurā, attiecībā uz pratināšanu, ir jānorāda ļoti svarīga informācija, kas vēlāk var kalpot arī kā pārliecināšanās par pratināšanas kārtības ievērošanu. Tā Kriminālprocesa likuma 326.pants nosaka protokolā norādāmo informāciju, kas ir:

- 1) darbības norises vietu un datumu;
- 2) laiku, kad darbība sāka un pabeigta;
- 3) procesuālās darbības veicēja amatu, vārdu un uzvārdu;
- 4) personu — procesuālās darbības dalībnieku vārdu, uzvārdu, personas kodu, bet advokātam — vārdu, uzvārdu, praktizēšanas vietu un procesuālo statusu;
- 5) darbības norises gaitu un konstatētos faktus, ja tādi ir;
- 6) izmantotos zinātniski tehniskos līdzekļus;
- 7) protokolētāja amatu, vārdu un uzvārdu.⁴³

Laika norādīšana, kad pratināšana sāka un pabeigta, palīdz pārliecināties vai ir ievērots pratināšanas ilgums, kas savukārt ir atkarīgs no pratināmās personas vecuma. Attiecībā uz pratināmās personas drošības nodrošināšanu nepieciešamības gadījumos, tās adresi protokolā var nenorādīt, norādot adresi un telefona numuru tai iestādei, ar kuras starpniecību ir iespējams sazināties ar attiecīgo pratināmo personu. Gadījumos, kad tiek pratināta speciāli procesuāli aizsargājama persona, nenorāda nekādus personas identitātes raksturojošus datus. Pratināšanas protokola ievaddaļā ir jāveic ieraksts par to, ka pratināmā persona ir iepazīstināta ar tās tiesībām un pienākumiem. Protokolā jābūt arī ierakstam par to, ka persona, ja tās procesuālais statuss to paredz, ir brīdināta par kriminālatbildības iestāšanos par atteikšanos dot liecību vai par apzināti nepatiesas liecības sniegšanu. Ja pratināmā persona savā stāstījumā ir izmantojusi pierakstus vai kādus citus palīgīdzekļus, par to izdara atzīmi arī pratināšanas

⁴³ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 18.martā]

protokola ievaddaļā, ja šie pieraksti vai citi palīg līdzekļi ir ieguvuši tādu nozīmi, ka tiek pievienoti pie pratināšanas protokola.

Kā nākamā protokola daļa ir aprakstošā daļa. Pratināšanas protokola aprakstošajā daļā ir svarīgi pierakstīt un attaisnot sīku un precīzu pratināšanas norises gaitu. Ja pratināšanas gaitā ir izmantoti tehniskie līdzekļi, tad pratināšanas protokola aprakstošās daļas sākumā ir obligāti jānorāda, ka personas, kas piedalījās pratināšanā ir par to brīdinātas. Pašam pratināšanas norises aprakstam ir jābūt precīzam un izsmeļošam. Ir jāapraksta katra notikuma nianse, taču tajā pašā laikā ir jāievēro pareizas rakstīšanas stilistikas un gramatikas noteikumi, lai protokolā izklāstītā informācija būtu viegli salasāma un uztverama. Rakstot pratināšanas protokolu, tā sastādītājs nedrīkst aizrauties ar specifiskiem un sarežģītiem terminiem, kuru nozīmi pratināmā persona varētu nezināt vai līdz galam īsti neizprast. Gadījumā, ja personas liecības daļu neraksta pati pratināmā persona, bet protokola sastādītājs, tad gan viņam ir jāievēro un jāatspoguļo visas pratināmās personas runas un izteikumu īpatnības, turklāt pirmajā personā, tā kā to rakstītu pati pratināmā persona. Pratināmās personas liecību ir jāraksta tieši tā kā to persona ir izklāstījusi, tajā nedrīkst izdarīt nekādus labojumus, kaut vai lai veidotu stilistiski pareizāku stāstījumu. Savukārt gadījumos, kad liecību ir rakstījusi pratināmā persona pati, „protokolu pirms parakstīšanas uzmanīgi jāizlasa pratinātājam, lai novērstu iespējamās kļūdas un neprecizitātes”⁴⁴ vai nepatiesu, atšķirīgu informāciju no mutiski sniegtās liecības. Ja persona savā liecībā ir izmantojusi kādus pierakstus, attēlus vai tabulas, tos pievieno pratināšanas protokolam. Pratināšanas protokolā liecības daļā ir jānorāda arī pratinātāja uzdotie jautājumi un tam sniegtās atbildes, kā arī pašas pratināšanas sākuma un beigu laiks. Pēc liecības sniegšanas ar to iepazīstina arī citas klātesošās personas, ja tādas ir. Liecību ir jāparaksta pratināmajam un pēc tam pratinātājam. Ja pratināmā persona savu liecību nav rakstījusi pati, tai obligāti ir jānorāda fakts, ka tā savu liecību ir izlasījusi un ar to iepazīsinies, ka tai nav nekādu lūgumu vai papildu jautājumu, taču, ja pratināmā persona lūdz izdarīt labojumus tās sniegtajā liecībā, tas tiek izdarīts un par to tiek izdarīta atzīme pratināšanas protokolā. Liecību paraksta uz katras lapas, ja tādu ir vairākas.

Pēc liecības noklausīšanās un tās fiksācijas ir jā sastāda arī pratināšanas protokola nobeiguma daļa. Tajā norāda pratināšanā izmantotos tehniskos līdzekļus un to aprakstu, beigu daļā norāda arī visus citus pratināšanas gaitā klāt pievienotos materiālus. Protokola beigās tiek aprakstīti arī visi labojumi, kā arī papildinājumi, kas ir tikuši veikti. „Protokolā nav

⁴⁴ A.Kavaleris, J.Konovālovs, L.Makans, J.Mašošins, U.Miķelsons. Kriminālistika. 2.daļa. Kriminālistiskā taktika. Rīga: LPA, 1999, 78.lpp.

pieļaujams atstāt tukšas un neaprakstītas vietas,⁴⁵ lai vēlāk tajā neierakstītu patiesībai neatbilstošu un safabricētu informāciju, kas var pilnībā izmainīt izmeklēšanas gaitu un pašas liecības būtību. Protokolā jānorāda arī tā kopējais lappušu skaits, lai nepieļautu kādas lappuses izņemšanu. Kriminālprocesa likuma 142.panta 4.daļa norāda, ka „izmeklēšanas darbības veicējs iepazīstina personas, kuras piedalījās izmeklēšanas darbībā, ar protokolu, un visi to paraksta. Ja persona atsakās vai fizisku trūkumu vai citu iemeslu dēļ nespēj parakstīties, par to tiek izdarīts ieraksts protokolā, norādot iemeslus un motīvus.”⁴⁶ Iepazīstināšana ar protokolu nozīmē arī skaņu un attēla ieraksta atskaņošanu, ja tādi ir pielietoti pratināšanas gaitā, ne tikai protokola vienkāršu nolasīšanu. Katrai personai pirms protokola parakstīšanas ir tiesības lūgt izdarīt labojumus vai veikt tos pašai. Protokols ir jāparaksta kopumā un arī atsevišķi uz katras lappuses visām personām, kas ir piedalījušās pratināšanas norisē.

Pirms Kriminālprocesa likuma pieņemšanas, spēkā esošais kriminālprocesuālais regulējums, kas bija noteikts Latvijas Kriminālprocesa kodeksā, paredzēja ļoti līdzīgus pratināšanas protokola sastādīšanas noteikumus. Pratināšanas protokolu sastādot, bija jāievēro vispārīgie izmeklēšanas darbības protokola sastādīšanas noteikumi, bet ne tikai, jo Kriminālprocesa kodeksā, atšķirībā no mūsdienu Kriminālprocesa likuma, tajā bija iekļauti panti, kas atsevišķi regulēja apsūdzētā nopratināšanas protokola sastādīšanu un liecinieka nopratināšanas protokola sastādīšanu. Bez tā, ka protokolu sastādīja prokurors vai izziņas izdarītājs, kurš kā procesuālais statuss mūsdienās vairs vispār nepastāv, tie paredzēja arī atsevišķas nianšes to sastādīšanā. Tā apsūdzētā nopratināšanas protokolā bija jāiekļauj ļoti sīka un precīza informācija par tā personību, iekļaujot pat tādus datus kā „apsūdzētā vārds, uzvārds un personas kods, viņa dzimšanas vieta un laiks, pilsonība, izglītība, ģimenes stāvoklis, darba vieta, nodarbošanās veids vai amats, dzīves vieta, agrākā sodāmība un citi dati par apsūdzēto, kas izrādītos vajadzīgi pēc lietas apstākļiem.”⁴⁷ Vel apsūdzētā pratināšanas protokola noteikumi paredzēja, ka, ja apsūdzētais fizisku trūkumu vai citu iemeslu dēļ nespēja pats parakstīt protokolu, to uz apsūdzētā lūgumu parakstīja lietas iznākumā neieinteresēta sveša persona. Apsūdzētā pratināšanas protokolā tika ierakstīts, ka apsūdzētajam bija izskaidrota viņa tiesība noraidīt tulku un kādus pieteikumus sakarā ar to iesniedzis apsūdzētais, kā arī, ja tas tulku bija pieprasījis, tulks parakstīja katru protokola lappusi un visu

⁴⁵ Ārija Meikališa. Kriminālprocesa tiesības. Vispārīgā daļa. 1. grāmata. Rīga: Raka, 2000, 406.lpp.

⁴⁶ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 19.martā]

⁴⁷ Latvijas Kriminālprocesa kodekss. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=90971> [aplūkots 2014.gada 21.martā]

protokolu kopumā. Apsūdzētais nopratināšanas protokola beigās ar savu parakstu apliecināja, ka viņam mutvārdos pārtulkotais protokols atbilst viņa liecībai. Arī liecinieka pratināšanas protokolu, ja liecinieks fizisku trūkumu vai citu iemeslu dēļ nespēja pats to parakstīt, uz viņa lūgumu protokolu parakstīja lietas iznākumā neieinteresēta sveša persona. Uz liecinieka pratināšanas protokolu, tulka pieaicināšanas gadījumā, attiecās tie paši noteikumi, kas uz apsūdzēto.

Igaunijas Kriminālprocesa kodeksa 146.pants regulē vispārējos izmeklēšanas darbību un citu procesuālo darbību protokola sastādīšanas noteikumus.⁴⁸ Salīdzinot ar Latvijas kriminālprocesuālo regulējumu protokolu sastādīšanā, tas ir daudz sīkāk un izsmelšošāk regulēts. Tā atšķirīgi no Latvijas regulējuma tas sevī ietver vēl tādu informāciju kā, to, ka protokola sastādīšanas gadījumā var izmantot sekretāra palīdzību; pienākumu norādīt jebkuras citas personas, kas piedalās izmeklēšanas darbībās, procesuālo statusu, vārdu, adresi, dzīvesvietu; ja sastāda 14 gadus sasnieguša liecinieka liecību, protokolā jānorāda atzīme par tā brīdināšanu par tās kriminālu sodīšanu par apzināti nepatiesas liecības sniegšanu saskaņā ar Kriminālkodeksu; ja protokols satur informāciju vai secinājumus, kas prasa speciālas zināšanas, tad tajā jānorāda šādas informācijas vai secinājumu iegūšanas sasniegšanas metodi un personas datus, kas to ir secinājusi, balstoties uz speciālām zināšanām; ja jāprotokolē darbība, kurā piedalās liecinieks ar pseidonīmu, jātaisa protokola kopija, kurā nav citu personu datu, tajā norāda fiktīvo vārdu un lieciniekam nav jāparaksta kopija, sākotnējo ziņojumu glabā atsevišķi no pārējās krimināllietas. Igaunijas Kriminālprocesa kodeksa 74.pants arī atsevišķi regulē liecinieka pratināšanas protokola sastādīšanu. Tas papildus pie pārējiem noteikumiem vel nosaka, ka liecinieka pratināšanas protokolā jānorāda tā vārds uzvārds, personas kods, bet, ja tāda nav dzimšanas datums, pilsonība, izglītība, dzīvesvieta, darba vieta vai izglītības iestādes nosaukums, kura tiek apmeklēta. Protokolā jānorāda arī attiecības starp liecinieku un apsūdzēto vai aizdomās turēto, ja tiek veikta atkārtota pratināšana, protokolā atkārtoti nav jānorāda personas dati vai attiecību raksturojums starp liecinieku un apsūdzēto vai aizdomās turamo, taču ir jāveic atsauce uz pirmo pratināšanas protokolu. Pēc liecinieka lūguma šos privātos datus glabā slēgtā aploksnē pie protokola. Igaunijas Kriminālprocesa kodeksa 76.pants norāda aizdomās turamā pratināšanas protokola sastāvdaļas. Tajā vel bez citiem pamatnoteikumiem ir jāmin par sevi tādas ziņas kā, dzimtā valoda, ģimenes stāvoklis, fakti par noziedzīgu nodarījumu, par kura izdarīšanu persona tiek

⁴⁸ Criminal Procedure Code of the Republic of Estonia. Pieejams: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 2014.gada 21.martā]

turēta aizdomās un noziedzīga nodarījuma juridiskais raksturojums saskaņā ar Kriminālkodeksu.

Krievijas Kriminālprocesa kodeksā⁴⁹ ir noteikti ne tikai ļoti sīki un precīzi protokolu sastādīšanas vispārējie noteikumi, kas jāievēro arī pratināšanas protokola sastādīšanā, bet arī iekļauti atsevišķi noteikumi speciāli pratināšanas protokola sastādīšanai, kas tiek nosaukti 190.pantā. Kā atšķirīgais, ko neparedz Latvijas Kriminālprocesa likumā regulētie protokola sastādīšanas noteikumi, ir norāde, ka pratināšanas protokolā ir jāiekļauj visi izteiktie jautājumi, ieskaitot tos, kurus noraida izmeklētājs un tos, uz kuriem pratināmā persona ir atteikusies atbildēt, norādot noraidīšanas un atteikuma iemeslus. Pratināšanas protokolā jāiekļauj arī informācija par tehniskajiem līdzekļiem, ja tie tiek izmantoti pratināšanas laikā un, kā arī par iemesliem kāpēc šādi līdzekļi tiek izmantoti vai apturēta to izmantošana pratināšanas laikā.

Salīdzinot šos trīs augstāk minēto valstu regulējumus, kas nosaka kā procesuāli pareizi jāsastāda pratināšanas protokols, var secināt, ka visās valstīs pastāvošais regulējums ir diezgan līdzīgs, katras valsts regulējumā iekļaujot atsevišķas sīkāk regulētas nianšes par pratināšanas protokola sastādīšanu, nekā tās minētas citas valsts regulējumā.

⁴⁹ Criminal Procedure Code of the Russian Federation. Pieejams:
<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 2014.gada 21.martā]

3. ATSEVIŠĶU KRIMINĀLPROCESA DALĪBNIEKU PRATINĀŠANAS ĪPATNĪBAS

3.1. Personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību pratināšana

Pratinot kādu personu, protams, ir jāievēro vispārīgie pratināšanas kārtības noteikumi. Taču pratināšanas kārtības atsevišķas nianšes var atšķirties atkarībā no tā, kāds ir personas procesuālais statuss, kura tiek pratināta. Personai tās procesuālais statuss kriminālprocesā piešķir tiesības un pienākumus. Tiesības un pienākumi tad ir atkarīgi no personas statusa, un tie savukārt var ietekmēt pratināšanas gaitu.

Tā, atsevišķi pratināšanas kārtības noteikumi, ir jāievēro arī attiecībā pret personu, kurai ir tiesības uz aizstāvību. Kriminālprocesa likuma 150.pants regulē šīs pratināšanas kārtību. Persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību sevī ietver gan personu pret kuru uzsākts kriminālprocess, gan aizturēto, gan aizdomās turēto, kā arī apsūdzēto. Ja šīs personas tiek pratinātas pirmo reizi, tad pratināšanas sākumā ir jānoskaidro visas iespējamās ziņas par šo personu. Informācijā, kas jānoskaidro ietilpst ziņas par pratināmās personas dzimšanas vietu un laiku, tās pilsonību, iegūtās izglītības līmeni, ģimenes stāvokli, darba vai mācību vietas noskaidrošana, nodarbošanās veidu vai amatu, dzīvesvietu, ziņas par sodāmību, ja tāda ir. Šīs personu raksturojošās ziņas pratināšanā jānoskaidro, ja vien tās jau nav noskaidrotas iepriekšējajās izmeklēšanas darbībās. Pratināšanas sākumā pratināmajai personai jāizskaidro tās procesuālais stāvoklis un, ja likumā ir paredzēts dokuments, kas šo procesuālo stāvokli nosaka, tad pratināmajam ir jāiesniedz tā kopija. Darbība ko nedrīkst izlaist nekādā gadījumā neatkarīgi no tā kāda persona tiek pratināta, apsūdzētais vai aizdomās turētais vai cita persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, ir izraksta no likuma, kurā noteiktas tās procesuālās tiesības un pienākumi izsniegšana un vajadzības gadījumā izskaidrošana, ja vien pratināmā persona jau šādu izrakstu nav saņēmusi citā pirmstiesas izmeklēšanas darbībā konkrētajā kriminālprocesā. Šādas tiesības personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību ir aprakstīts un to lielā nozīme minēta arī ārzemju literatūrā.⁵⁰ Ļoti svarīgi ir personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, izskaidrot tās tiesības neliecināt un brīdināt to, ka viss ko tā teikts, var tikt izmantots pret šo personu. Šeit jāņem vērā arī Kriminālprocesa likuma 131.panta 3.daļa kas nosaka, ka, „ja personai šajā

⁵⁰ Madeleine Colvin, Jonathan Cooper. Human Rights in the Investigation and Prosecution of Crime. Great Britain: Oxford University Press, 2009, 179.lpp.

likumā noteiktajos gadījumos bija tiesības atteikties sniegt liecību un persona par to bija informēta, bet šo liecību tomēr sniedza, tad šī liecība vērtējama kā pierādījums.”⁵¹

Persona, pret kuru uzsākts kriminālprocess, šādu statusu iegūst, ja pastāv reāla iespēja, ka tā izdarījusi izmeklējamu noziedzīgo nodarījumu vai ir iegūtas šādas ziņas par to. Tā kā šādu statusu pārsvarā var iegūt izmeklēšanas sākumā, tad uz šādas personas pratināšanu galvenokārt ir vērsti vispārīgie pratināšanas noteikumi, bez īpašām specifiskām niansēm. Pratinot šādu personu ir jācenšas pēc iespējas vairāk iegūt informāciju par izmeklējamā gadījuma apstākļiem un informāciju, kas varētu būt nozīmīga tālākā izmeklēšanas procesā vai varētu palīdzēt spriest par cita procesuālā statusa piešķiršanu pratināmajam.

Kā cits no personas procesuālajiem statusiem kam ir tiesības uz aizstāvību ir aizturētais. Kriminālprocesa likuma 62.pants paredz, ka „aizturētais ir persona, kura likumā noteiktajā kārtībā īslaicīgi aizturēta, jo atsevišķi fakti dod pamatu uzskatīt, ka tā izdarījusi noziedzīgu nodarījumu.”⁵² Aizturētais savu statusu iegūst ar faktiskās aizturēšanas brīdi, savukārt viens no statusa izbeigšanās gadījumiem ir, kad tas tiek atzīts par aizdomās turēto vai apsūdzēto. Var būt situācijas, kad personu neatzīst ne par aizdomās turēto, ne apsūdzēto, bet atbrīvo to no īslaicīgas aizturēšanas vietas, tad persona iegūst personas, pret kuru uzsākts process statusu. Aizturēšana ir īslaicīga personas brīvības atņemšana uz laiku līdz 48 stundām, ja pastāv aizturēšanas nosacījumi. Šajā laikā ir jāpaspēj veikt aizturētā pratināšana. Tā kā aizturētais ir ļoti īslaicīgs procesuālais statuss, tad tā pratināšanā jācenšas iegūt galvenā informācija, kas varētu palīdzēt izvēlēties un būt par pamatojumu tai cita procesuālā statusa noteikšanā.

Kā nākamā persona, kuras pratināšanas kārtība ir jāapskata kā personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, ir aizdomās turētais. Pēc Kriminālprocesa likuma 65.panta „Ja pierādījumu kopums dod pamatu procesa virzītāja pieņemumam, ka izmeklējamu noziedzīgu nodarījumu, visticamāk, izdarījusi konkrēta persona, viņš pieņem rakstveida lēmumu, ka persona atzīstama par aizdomās turēto.”⁵³ Aizdomās turētajam pratināšanas laikā ir tiesības mutvārdos vai rakstveidā paust savu attieksmi pret izteiktajām aizdomām pret sevi. Aizdomās turētajam ir pienākumi ievērot noteikto procesuālo kārtību pratināšanas laikā, kā arī pienākums norādīt uz faktu, ka noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laikā tā ir atradusies citā vietā, nevis noziedzīga nodarījuma izdarīšanas vietā, tātad norādīt uz savu alibi vai uz

⁵¹ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 24.martā]

⁵² Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 24.martā]

⁵³ Turpat.

kriminālatbildību izslēdzošu apstākli attiecībā pret viņu, kas ir noteikts Krimināllikumā. Aizdomās turētajam savā liecībā pratināšanas laikā ir jānorāda informācija un fakti, kas attiecas uz viņa saistību ar noziedzīgu nodarījumu, par, kura izdarīšanu tas tiek turēts aizdomās. Aizdomās turētajam ir tiesības izmeklēšanas darbībās piedalīties kopā ar savu aizstāvi. Tāpat aizdomās turētajam ir tiesības sniegt liecību savā dzimtajā valodā vai pratināšanā pieaicināt un piedalīties ar tulka starpniecību. Iespēja izvēlēties liecību sniegt dzimtajā valodā pat ir ļoti vēlama, jo, ja arī persona pārzin valsts oficiālo valodu, savā dzimtajā valodā tā var brīvāk izteikties un labāk atspoguļot sev zināmo informāciju, neizlaižot nevienu nozīmīgu faktu. Ja pratināšanā piedalās tulks, arī tam ir jāparaksta katra pratināšanas protokola lapa. Personām, kas vēl bez aizdomās turamā piedalās pratināšanā, piemēram aizstāvis, ir tiesības ar izmeklētāja atļauju uzdot jautājumus aizdomās turētajam. Kā viena no būtiskākajām pratināšanas īpatnībām, kas jāievēro aizdomās turētā pratināšanā ir tā nebrīdināšana par kriminālatbildības iestāšanos sakarā ar atteikšanos sniegt liecību vai apzināti nepatiesas liecības sniegšanu, jo aizdomās turētajam nav pienākuma pašam sevi apsūdzēt, jo aizdomās turētā pratināšanas laikā svarīgākais ir tā tiesības izklāstīt savu saistību ar konkrēto izmeklēto noziegumu un attaisnot, aizstāvēt sevi pret apsūdzību konkrētā noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Aizdomās turētā pratināšanas protokolu noformē atbilstoši vispārējiem pratināšanas protokola noteikumiem, ievērojot to, ka, ja aizdomās turētā pratināšanā piedalās tulks vai aizstāvis arī tie ir jāiepazīstina ar to tiesībām un pienākumiem un ar pratināšanas protokolu, kā arī tas jāparaksta.

„Apsūdzētais ir persona, kura ar procesa virzītāja lēmumu saukta pie kriminālatbildības par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un pret kuru uzsāktā kriminālvajāšana nav izbeigta, kura nav attaisnota vai atzīta par vainīgu ar spēkā stājušos tiesas spriedumu.”⁵⁴ Lai personu sauktu pie kriminālatbildības un piešķirtu tai apsūdzētā statusu, ir vajadzīgi pietiekami un pamatoti pierādījumi. Tāpēc apsūdzētā pratināšanai vairs nav tik liela nozīme informācijas un pierādījumu iegūšanā par konkrēto izmeklējamu noziedzīgo nodarījumu, jo tie jau ir savākti, bet vairāk tai ir nozīme, kā apsūdzētā viedokļa noskaidrošanai par tai celto apsūdzību, kas ir jāuzrāda pirms pratināšanas sākuma, ja tā jau iepriekš apsūdzētajam nav zināma. Pēc apsūdzības uzrādīšanas ir svarīgi apsūdzēto pēc iespējas ātrāk nopratināt, tā nodrošinot to, ka apsūdzētajam nebūs iespēja pārdomāt savu liecību, tā izdomājot nepatiesus faktus, lai sevi attaisnotu. Pēc iespējas ātrāka nopratināšana nepieļaus gadījumu, ka apsūdzētais sagatavotu un iesniegtu viltotus pierādījumus. Ārkārtas

⁵⁴ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 25.martā]

gadījumos ir pieļaujama apsūdzētā pratināšana ārpus noteiktā pratināšanas laika. Ja apsūdzētais atrodas brīvībā, ir pieļaujama tā piespiedu atvešana. Apsūdzētajam ir tiesības uz aizstāvi un tulku, un to piedalīšanos pratināšanā. Arī apsūdzētajam ir tiesības neliecināt. Ja apsūdzētais tomēr ir piekritis sniegt liecību, tad tā pratināšanas laikā jācenšas noskaidrot pratināmā viedoklis par tam celto apsūdzību un noskaidrot vai viņš atzīst savu vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, vai varbūt atzīst to daļēji un kādā apsūdzības apjomā vai vispār neatzīst savu vainu. Apsūdzētā pratināšana neaprobežojas ar vainas atzīšanu vai neatzīšanu, tam jāliecina arī par citiem sev zināmiem izmeklējamā noziedzīga nodarījuma apstākļiem. Tālākajā apsūdzētā pratināšanā un pratināšanas protokola sastādīšanā jāievēro vispārīgie pratināšanas noteikumi.

Latvijas Kriminālprocesa kodekss neparedzēja personu pret, kuru uzsākts kriminālprocess, pratināšanu. Arī spēkā stājoties jaunajam Kriminālprocesa likumam, šāds pratināšanas veids netika regulēts. Tikai ar Kriminālprocesa likuma grozījumiem, kas stājās spēkā 2009.gada 1.jūlijā, tika veiktas izmaiņas Kriminālprocesa likuma 150.pantā, kura nosaukums tika nomainīts kā „Personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, pratināšana” tajā paredzot ne tikai aizturētā, aizdomās turētā vai apsūdzētā pratināšanas noteikumus, bet arī personas pret, kuru uzsākts kriminālprocess pratināšanu. Kriminālprocesa kodekss atsevišķi izdalīja aizdomās turētā un apsūdzētā pratināšanas noteikumus. Apsūdzētā pratināšanas kārtība tika sīki regulēta, bija noteikumi par aicināšanas kārtību, piespiedu atvešanu, pratināšanas kārtību, protokola sastādīšanu. Aizdomās turētā pratināšanas noteikumos bija atsauce uz apsūdzētā pratināšanas kārtību regulējošajiem pantiem, norādot, ka tie ir jāievēro arī aizdomās turētā pratināšanā. Atsevišķa nianse, ko noteica aizdomās turētā pratināšanas regulējums bija, ka aizdomās turēto nopratina ne vēlāk par divdesmit četrām stundām no aizturēšanas brīža vai, ja aizdomās turētā persona nav bijusi aizturēta, no brīža, kad pirms apsūdzības celšanas izraudzīts drošības līdzeklis.

Igaunijas Kriminālprocesa kodekss atsevišķos pantos izdala aizdomās turētā un apsūdzētā pratināšanas regulējumu. Tomēr pēc būtības to pratināšanas kārtība neatšķiras no Latvijas kriminālprocesa likumā noteiktās personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību pratināšanu. Igaunijas regulējumā sīkāk ir noteikta aizdomās turētā pratināšanas kārtība, norādot, ka to pratina par apstākļiem, kas saistīti par tā turēšanu aizdomās. Aizdomās turētajam tiek uzdoti jautājumi par to vai viņš ir vai nav izdarījis noziedzīgu nodarījumu par ko tas tiek turēts aizdomās. Savukārt attiecībā uz apsūdzētā pratināšanu tiek dota vien norāde, ka jāievēro tie paši noteikumi, kas attiecībā uz aizdomās turamo.

Vācijas Kriminālprocesa kodeksā tiek izdalīta apsūdzētā pratināšana. Tā kopumā atbilst arī Latvijas pratināšanas kārtībai. Tajā vel ir norādīts uz apsūdzētā tiesībām jebkurā pratināšanas brīdī pieaicināt aizstāvi. Apsūdzētā pratināšanā nedrīkst pielietot līdzekļus, kas var ietekmēt tā brīvās gribas paušanu, izraisīt mokas, nogurumu, nedrīkst pielietot hipnozi, fizisku iejaukšanos. Draudēt ar izrēķināšanos vai piesolot priekšrocības, kas nav likumā noteiktas, ir aizliegts. Pasākumu pielietošana, kas var ietekmēt apsūdzētā atmiņu vai spēju saprast notiekošo nav pieļaujama. Ja pielietots kāds no šiem aizliegtajiem paņēmieniem, informācija, kas iegūta tā rezultātā nav izmantojama tālākajā procesā, pat tad, ja apsūdzētais pats tam piekrīt.

Krievijas Kriminālprocesa kodekss paredz un regulē sīkus pratināšanas kārtības vispārējos noteikumus. Tie jāievēro arī apsūdzētā pratināšanā. Nelielas atšķirības, kas izriet no panta, kas regulē apsūdzētā pratināšanu ir tas, ka pratināšana jāveic tūlīt pēc apsūdzības uzrādīšanas apsūdzētajam. Izmeklētājam ir jāizdara atzīme apsūdzētā pratināšanas protokolā, par apsūdzētā atteikšanos iesniegt pierādījumus. Ja apsūdzētais ir atteicies tos iesniegt, atkārtota apsūdzētā pratināšanas iespējama tikai tad, ja viņš pats to lūdz.

3.2. Liecinieka, cietušā, pārstāvja un kriminālprocesā aizskartās mantas īpašnieka pratināšana

Latvijas Kriminālprocesa likumā ir 151.pants, kas regulē liecinieka, cietušā, pārstāvja un kriminālprocesā aizskartās mantas īpašnieka pratināšanas kārtību. Šo personu kopējie pratināšanas noteikumi paredz, ka to pratināšanas uzsākšana nav iedomājama bez tiesību un pienākumu izskaidrošanas atkarībā no katras personas procesuālā statusa. Visas 151.pantā minētās personas ir jābrīdina par atbildību par atteikšanos liecināt vai apzināti nepatiesas liecības sniegšanu, izņemot gadījumus, kad tāda nevar iestāties. Šeit jāmin autora M.Lejas viedoklis rakstā „Krimināllikuma 300. pants – gandrīz mirusi norma,”⁵⁵ kur autors izsaka priekšlikumu izslēgt pienākumu šīs personas brīdināt par apzināti nepatiesas liecības sniegšanu, lai apkarotu šo personu izvairīšanos no atbildības iestāšanās sniedzot apzināti nepatiesas liecības un efektīvi varētu piemērot šo Krimināllikuma 300.pantu, kaut arī persona nav bijusi brīdināta. Liecinieku un cietušo var pratināt par jebkādiem apstākļiem un par jebkuru konkrētajā kriminālprocesā iesaistītu personu, ja šīm sniegtajām ziņām ir vai var būt

⁵⁵ Leja M. Krimināllikuma 300. pants – gandrīz mirusi norma. Jurista Vārds, 29.04.2014., Nr. 17 (819), 18.-27.lpp.

nozīme lietā un, ja vien tās pratināmajam ir zināmas. Kriminālprocesa likuma 151.panta 3.daļa norāda, ka „pārstāvi un kriminālprocesā aizskarto mantas īpašnieku pratina, ievērojot liecinieka pratināšanas noteikumus, taču šīs personas nezaudē pārstāvja vai kriminālprocesā aizskartā mantas īpašnieka statusu.”⁵⁶

Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 109.panta 1.daļu „liecinieks ir persona, kura likumā noteiktajā kārtībā uzaicināta sniegt ziņas (liecināt) par kriminālprocesā pierādāmajiem apstākļiem un ar tiem saistītajiem faktiem un palīgfactiem.”⁵⁷ Savukārt Kriminālprocesa likuma 109.panta 3.daļa nosaka, ka „kā liecinieku procesa virzītājs var aicināt arī amatpersonu, kura pirmstiesas procesā ir vai bija pilnvarota veikt procesu, izņemot izmeklēšanas tiesnesi un prokuroru, ja tas uztur valsts apsūdzību konkrētajā kriminālprocesā.”⁵⁸ Lieciniekam kā jebkurai pratināmajai personai ir tiesības zināt savas tiesības un pienākumus, tas jābrīdina arī par atbildību par atteikšanos sniegt liecību vai apzināti nepatiesas liecības sniegšanu, gadījumos, kad tā var iestāties. „Liecību par apzināti nepatiesu nav pamata uzskatīt, ja liecinieks vai cietušais labticīgi maldījies, aizmirsis vai nepareizi uztvēris tos faktus, kam ir nozīme lietas pareizā izspriešanā.”⁵⁹ Kriminālprocesa likuma 110.panta 3.daļa paredz šādas liecinieka „tiesības:

- 1) izdarīt piezīmes un papildinājumus rakstveidā fiksētajās liecībās vai pieprasīt iespēju liecības uzrakstīt pašrocīgi valodā, kuru viņš prot;
- 2) neliecināt pret sevi un saviem tuviniekiem;
- 3) iesniegt sūdzību par aptaujas vai pratināšanas norisi pirmstiesas kriminālprocesa laikā;
- 4) iesniegt sūdzību izmeklēšanas tiesnesim par neattaisnotu privātās dzīves noslēpuma izpaušanu liecībās vai lūgt tiesu atsaukt jautājumus par privātās dzīves noslēpumu un pieprasīt, lai lūgumu ieraksta sēdes protokolā, ja tas tiek noraidīts;
- 5) juridiskās palīdzības saņemšanai uzaicināt advokātu.”⁶⁰

Kā galvenais liecinieka pienākums, kas minēts Kriminālprocesa likuma 111.pantā ir „atbildot uz uzdotajiem jautājumiem, jāsniedz tikai patiesas ziņas un jāliecina par visu, kas viņam zināms saistībā ar konkrēto noziedzīgo nodarījumu. Tiesības neliecināt ir tikai tām personām, kurām šāda procesuālā imunitāte noteikta Satversmē, šajā likumā un Latvijai saistošos

⁵⁶ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 2.aprīlī]

⁵⁷ Turpat.

⁵⁸ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 2.aprīlī]

⁵⁹ U.Krastiņš, V.Liholaja, A.Niedre. Krimināltiesības. Vispārīgā un sevišķā daļa. Rīga: TNA, 2001, 383.lpp.

⁶⁰ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 12.aprīlī]

starptautiskos līgumos.”⁶¹ Procesuālā imunitāte var būt, piemēram, radniecības dēļ, ar likumu aizsargāta noslēpuma zinošai personai kā arī tā var izrietēt no amata vai profesijas specifikas. Liecinieka pienākums, pēc aicinājuma saņemšanas, ir ierasties uz pratināšanu noteiktajā laikā un vietā.

Liecinieku pratina vai nu izmeklēšanas iestādē vai arī notikuma vietā, gadījumos, kad tas ir nepieciešams. Liecinieka pratināšana uzreiz notikuma vietā neapšaubāmi ir nepieciešama tādās situācijās kā ceļu satiksmes negadījumos, kad ir svarīgi uzreiz noskaidrot šādu negadījumu apstākļus, iegūt ziņas par iesaistīto transportlīdzekli un tā vadītāju, kā arī par negadījuma izraisītajām sekām un cietušajiem. „Šādu informāciju svarīgi ir iegūt sākumposmā tādēļ, ka vēlākā nopratināšanā, kas var notikt pēc ilgāka laika, liecinieks var neatcerēties atsevišķas notikuma detaļas vai citas informācijas ietekmē to izkropļot, vai arī labticīgi maldīties.”⁶² Liecinieka pratināšanu ir vēlams veikt cik drīz vien iespējams pēc notikuma, par kuru tas var liecināt, lai tas savā stāstījumā neaizmirstu pieminēt ne vienu sev zināmo, redzēto detaļu. Arī ārzemju literatūrā ir nostiprināts viedoklis, ka liecinieka pratināšana veicama pēc iespējas ātrāk, kā arī pievērsta liela uzmanība tam, lai sekmētu liecinieka pēc iespējas precīzāku redzētā atstāstījumu, veicinot to, lai liecinieks tajā neieliek savu subjektīvo attieksmi.⁶³ Pratinot liecinieku, ir svarīgi noskaidrot arī tā attiecības ar citām konkrētā kriminālprocesā iesaistītām personām, lai varētu izvērtēt tā liecības objektivitāti un patiesumu.

Pratinot liecinieku ir jāievēro arī vispārējie pratināšanas kārtības noteikumi. Tā pratināšanā drīkst izmantot skaņu un attēla ierakstīšanu. Arī liecinieka liecības ir jāfiksē protokolā ievērojot visus protokolēšanas noteikumus.

Vācijas Kriminālprocesa kodekss paredz ļoti līdzīgu liecinieka pratināšanas kārtību ar atsevišķām niansēm. Tā Vācijas Kriminālprocesa kodeksa 52.panta 1.daļa iekļauj personas, kuras var atteikties liecināt: „apsūdzētā līgava/līgavainis vai persona, kurai apsūdzētais ir devis solījumu slēgt civilās partnerattiecības; apsūdzētā laulātais, pat tad, ja laulība vairs nepastāv; apsūdzētā civilais partneris, pat tad, ja civilās partnerattiecības vairs nepastāv; persona, kas ar apsūdzēto ir saistīta kā netiešais radnieks līdz trešajai pakāpei.”⁶⁴ Vācijas Kriminālprocesa kodekss nosaka arī to, ka jebkurš liecinieks var atteikties atbildēt uz visiem

⁶¹ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 12.aprīlī]

⁶² Autoru grupa profesora A.Kavaliņa vadībā. Noziegumu izmeklēšanas metodika. Mācību grāmata. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2000, 333.lpp.

⁶³ Andrew Ashworth, Mike Redmayne. The Criminal process. Great Britain: Oxford University Press, 2005, 99.lpp.

⁶⁴ Criminal Procedure Code of the Federal Republic of Germany. Pieejams: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 2014.gada 3.maijā]

jautājumiem, kas var pakļaut viņu, vai kādu no radniekiem, riskam, ka tiks uzsākta kriminālvajāšana par noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu.

Kā nākamais kriminālprocesa dalībnieks, kura pratināšanas kārtība ir jāapskata ir cietušais. Par cietušo „kriminālprocesā var būt fiziskā vai juridiskā persona, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums, proti, morāls aizskārums, fiziskas ciešanas vai mantisks zaudējums.”⁶⁵ Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 98.panta 2.daļu „aptaujā un nopratināšanā cietušajam ir arī visas liecinieka tiesības un pienākumi.”⁶⁶ Cietušajam ir arī tiesības neliecināt pret sevi un saviem tuviniekiem, kā arī vajadzības gadījumā bez atlīdzības izmantot tulka palīdzību. Atšķirīgais no liecinieka ir tas, ka cietušais, kas ir fiziska persona savas tiesības var realizēt pats vai ar pārstāvja starpniecību, kā arī tas, ka „cietušā liecībām ir ne tikai pierādīšanas līdzekļa nozīme, bet ar savu liecību palīdzību viņš realizē savu aizstāvību.”⁶⁷ Pratinot cietušo no taktikas viedokļa, ja pratināšana notiek uzreiz notikuma vietā, vajadzētu ievērot pratināmā cietušā tā brīža emocionālo un fizisko veselības stāvokli, sākotnēji nodrošinot tam nepieciešamo palīdzību un tikai, tad uzsākt pratināšanu. Pratinot cietušo jāievēro arī tā subjektīvā attieksme pret notikušā noziedzīgā nodarījuma apstākļiem.

Kriminālprocesa dalībnieki, kuru pratināšanā arī ir jāievēro liecinieka pratināšanas noteikumi ir pārstāvis un kriminālprocesā aizskartās mantas īpašnieks. Agrāk šāds regulējums Kriminālprocesa likumā netika iekļauts, kas radīja neskaidrības par šo personu statusu pratināšanas laikā, tāpēc tagad Kriminālprocesa likumā ir iekļauts regulējums, no kura izriet, ka nedrīkst aizmirst, ka kaut arī šīs personas tiek pratinātas pēc liecinieka pratināšanas noteikumiem, tās nezaudē savu procesuālo statusu, tātad arī tiesības un pienākumus, kas no tā izriet. Nepilngadīgā cietušā vai nepilngadīgās personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību pārstāvis var būt:

- „1) viens no likumiskajiem pārstāvjiem (māte, tēvs, aizbildnis, aizgādnis);
 - 2) viens no vecvecākiem, pilngadīgs brālis vai pilngadīga māsa, ja nepilngadīgais dzīvojis kopā ar kādu no viņiem un attiecīgais tuvinieks par nepilngadīgo rūpējies;
 - 3) bērnu tiesību aizsardzības institūcijas pārstāvis;
 - 4) tādas nevalstiskās organizācijas pārstāvis, kura veic bērnu tiesību aizsardzības funkciju.”⁶⁸
- Pārstāvja piedalīšanās kriminālprocesā ir nepieciešama, lai pilnvērtīgi aizsargātu nepilngadīgās personas vai personas, kurai ir garīga rakstura vai citi veselības traucējumi,

⁶⁵ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 20.aprīlī]

⁶⁶ Turpat.

⁶⁷ Ārija Meikališa. Pirmstiesas izmeklēšana. Rīga: SIA „Biznesa augstskola Turība”, 2001, 108.lpp.

⁶⁸ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 20.aprīlī]

likumiskās intereses un tiesības. Būtiski atcerēties, ka pārstāvja pratināšana, nav tas pats, kas viņa pārstāvamā pratināšana, pārstāvja liecība neatsver viņa pārstāvamā liecību. Kriminālprocesā aizskartās mantas īpašnieka pratināšana ir nozīmīga, lai noskaidrotu tā viedokli par pieņemtajiem lēmumiem attiecībā uz mantu vai, lai noskaidrotu kādas mantu raksturojošas īpašības, kas var palīdzēt atrisināt lēmumu pieņemšanu attiecībā uz šādu mantu.

3.3. Eksperta un revidenta pratināšana

Eksperta un revidenta pratināšanu paredz Kriminālprocesa likuma 156.pants. Saskaņā ar Tiesu ekspertu likuma 1.panta 2.punktu tiesu eksperts ir „persona, kurai ir speciālas zināšanas un pieredze kādā zinātnes, tehnikas, mākslas vai amatniecības nozarē un kura ir ieguvusi tiesības veikt tiesu ekspertīzes šajā likumā noteiktajā kārtībā.”⁶⁹ Saskaņā ar Kriminālprocesa likumu, eksperts kriminālprocesā ekspertīzi veic, ja ir saņēmis šādu procesa virzītāja uzdevumu. Attiecībā uz pratināšanu svarīgi ir minēt eksperta tiesības „ar procesa virzītāja atļauju vai starpniecību uzdot jautājumus ekspertīzes priekšmeta robežās personām, kas tiek nopratinātas.”⁷⁰ Tiesības procesa virzītāja uzdevumā apjautāt lieciniekus un piedalīties viņu pratināšanā ir paredzētas arī revidentam. Šīs tiesības ekspertam un revidentam ir nostiprinātas Kriminālprocesa likumā. Šo tiesību nostiprināšana Kriminālprocesa likumā ir nozīmīga, jo vēlāk var tikt veikta paša eksperta vai revidenta pratināšana, un līdz ar to tie savas nopratināšanas laikā izmeklēšanas darbības veicējam varēs sniegt pilnīgāku informāciju, ko tie būs ieguvuši izmantojot savas speciālās zināšanas, piedaloties liecinieka vai citas nopratināmās personas pratināšanā. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 156.pantu „procesā virzītājs var aicināt ekspertu vai revidentu sniegt liecību, lai:

- 1) noskaidrotu ar eksperta vai revidenta atzinumu saistītus lietai nozīmīgus jautājumus, kuri neprasa papildu pētījumus;
- 2) precizētu ziņas par ekspertīzē vai revīzijā izmantoto pētījuma metodi vai atzinumā lietotajiem terminiem;
- 3) iegūtu informāciju par citiem faktiem un apstākļiem, kas nav atzinuma sastāvdaļa, bet ir saistīti ar eksperta vai revidenta piedalīšanos kriminālprocesā;
- 4) noskaidrotu eksperta vai revidenta kvalifikāciju.

⁶⁹ Tiesu ekspertu likums. LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=144788> [aplūkots 2014.gada 21.aprīlī]

⁷⁰ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 21.aprīlī]

Eksperta un revidenta pratināšana izdarāma, ievērojot liecinieka pratināšanas noteikumus, taču šīs personas nezaudē savu ekspertu vai revidenta statusu,⁷¹ un ekspertu vai revidentu uz pratināšanu aicina ar attiecīgās ekspertu iestādes starpniecību. No taktikas viedokļa jāievēro, ka pratinot ekspertu vai revidentu, pratināšanu nav vajadzības uzsākt ar personas brīvo stāstījumu, jo eksperts vai revidents jau ir devis atzinumu, kurā ir izklāstījis visus sev zināmos faktus un apstākļus savu zināšanu ietvaros. Eksperta un revidenta pratināšana nepieciešama, lai uzdotu papildus jautājumus, ja ir radušās neskaidrības sakarā ar tā atzinumu vai lai izskaidrotu terminus, kuru nozīmes izprašanā ir nepieciešamas speciālas zināšanas. Tomēr arī eksperta un revidenta pratināšana ir jāprotokolē atbilstoši liecības fiksēšanas noteikumiem.

Krievijas Kriminālprocesa kodekss attiecībā uz ekspertu pratināšanu 205.pantā paredz, ka „izmeklētājam ir tiesības pēc savas iniciatīvas vai pēc lūgumraksta, kas saņemts no personām, kas ir nosauktas šā likuma 206.panta 1.daļā, nopratināt ekspertu lūdzot skaidrojumu par lēmumu, ko tas ir devis.”⁷² 206.pantā minētās personas ir aizdomās turētais, apsūdzētais un viņa aizstāvis. Latvijas Kriminālprocesa likums šādas tiesības aizdomās turētajam, apsūdzētajam un viņa aizstāvim neparedz pantā par ekspertu vai revidenta pratināšanu, bet to tiesības pieteikt šādu izmeklēšanas darbību paredz pantā pie tās procesuālo tiesību regulējuma. Krievijas Kriminālprocesa kodeksa 205.pants paredz arī to, ka nav iespējams veikt ekspertu pratināšanu pirms tas nav iesniedzis savu atzinumu par veikto ekspertīzi. Kopumā Latvijas un Krievijas ekspertu pratināšanas kārtībā nav ievērojamas būtiskas atšķirības.

3.4.NEPILNGADĪGĀ PRATINĀŠANA

Pratinot nepilngadīgu personu, neatkarīgi no tā vai tas ir cietušais, liecinieks vai persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību ir jāievēro īpaši pratināšanas kārtības noteikumi, jo nepilngadīga persona ne pilnībā spēj saprast un atbildēt par savu rīcību, kā arī tā ne vienmēr spēj savas tiesības īstenot patstāvīgi.

Kā atšķirība no pilngadīgas personas pratināšanas, kas jāievēro pratinot nepilngadīgu personu jau ir tas, ka nepilngadīgas personas pratināšana nevar pārsniegt sešu stundu ilgumu vienā diennaktī, ieskaitot pārtraukumu. Būtiski, ka nepilngadīgo, kurš nav sasniedzis 14 gadu vecumu, nebrīdina par atbildību par atteikšanos liecināt vai par apzināti nepatiesas liecības

⁷¹ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 21.aprīlī]

⁷² Criminal Procedure Code of the Russian Federation. Pieejams: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 2014.gada 1.maijā]

sniegšanu, jo šāda atbildība šīm personām nav, tāpēc ka, saskaņā ar Krimināllikuma 11.pantu „pie kriminālatbildības saucama fiziskā persona, kas līdz noziedzīga nodarījuma izdarīšanas dienai sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu. Mazgadīgais, tas ir, persona, kas nav sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu, pie kriminālatbildības nav saucams.”⁷³ Kriminālprocesa likuma 152.panta 2.daļa nosaka ka, „nepilngadīgo, kurš nav sasniedzis 14 gadu vecumu, vai, pēc izmeklēšanas darbības veicēja ieskata, jebkuru nepilngadīgo pratina pedagoga vai tāda speciālista klātbūtnē, kas apmācīts psihologa darbam ar bērniem kriminālprocesā (turpmāk — psihologs). Vienam no nepilngadīgā likumiskajiem pārstāvjiem, pilngadīgam tuviniekam vai uzticības personai ir tiesības piedalīties pratināšanā, ja vien viņš pats nav persona, pret kuru uzsākts kriminālprocess, aizturētais, aizdomās turētais vai apsūdzētais un ja pret to neiebilst nepilngadīgais. Minētā persona ar izmeklēšanas darbības veicēja atļauju var uzdot jautājumus pratināmajam.”⁷⁴ Tas ir ļoti svarīgi, ka ir nodrošināta šāda iespēja, jo minētā persona labāk pazīst nopratināmo un līdz ar to zinās kā labāk ar to sarunāties, lai uzzinātu kādu informāciju no tā, kā arī nepilngadīgais nebūs nobijies un droši varēs atbildēt uz tādiem jautājumiem, taču šeit pratināšanas veicējam, protams, ir jābūt arī uzmanīgam, vērtējot šo savstarpēji pazīstamo personu saziņu un subjektīvo viedokli. Pie nepilngadīgā pratināšanas jāņem vērā arī likumprojekts „Grozījumi Kriminālprocesa likumā”, kas pašlaik ir pieņemts otrajā lasījumā un vel jāpieņem trešajā, galīgajā lasījumā. Šie grozījumi paredz arī būtiskas izmaiņas Kriminālprocesa likuma 152.panta 1.daļā, tajā papildus nosakot, ka „nepilngadīgā cietušā pratināšana tiek veikta, cik drīz vien iespējams. Pratināšanu, ja iespējams, veic viens un tas pats izmeklēšanas darbības veicējs”⁷⁵ un 152.panta 2.daļā papildus jau esošajiem noteikumiem nosakot, ka „nepilngadīgo pratina izmeklēšanas darbības veicējs, kuram ir speciālas zināšanas par saskarsmi ar nepilngadīgo kriminālprocesa laikā. Ja izmeklēšanas darbības veicējs nav ieguvis speciālas zināšanas par saskarsmi ar nepilngadīgo kriminālprocesa laikā vai ja izmeklēšanas darbības veicējs to uzskata par nepieciešamu, nepilngadīgo pratina pedagoga vai psihologa klātbūtnē.”⁷⁶ Šādu izmaiņu ieviešana ir atbalstāma, jo tas veicinās kriminālprocesa pabeigšanu ātrākā laika periodā, jo nebūs jāpieaicina pedagogs vai psihologs, kas ir ļoti svarīgi, ja kriminālprocesā ir iesaistīts nepilngadīgais, jo tā interesēs ir pabeigt uzsākto kriminālprocesu pēc iespējas ātrāk. Tas, ka

⁷³ Krimināllikums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=88966> [aplūkots 2014.gada 1.maijā]

⁷⁴ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 1.maijā]

⁷⁵ Likumprojekts “Grozījumi Kriminālprocesa likumā”(Nr.745/Lp11) Pieejams: [http://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs11.nsf/0/3d3c4dfa920838dec2257c9a003de5a6/\\$FILE/Tab745_2_13.03.2014.pdf](http://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs11.nsf/0/3d3c4dfa920838dec2257c9a003de5a6/$FILE/Tab745_2_13.03.2014.pdf) [aplūkots 2014.gada 2.maijā]

⁷⁶ Turpat.

pratināšanu ir jāveic pēc iespējas vienam un tam pašam izmeklēšanas darbības veicējam, arī ir nepilngadīgā interesēs, nenodarot kaitējumu nepilngadīgā psihei, iesaistot daudz tam nepazīstamu personu, kas visas vēlas no viņa iegūt kādu informāciju par konkrētā kriminālprocesa apstākļiem. Tāpēc šādi grozījumi Kriminālprocesa likuma 152.panta 1.daļā un 2.daļā ir tikai atbalstāmi, lai panāktu ātrāku kriminālprocesa izbeigšanu, kurā iesaistīta nepilngadīga persona, turklāt aizsargājot un pēc iespējas saudzējot tā intereses, kā arī garīgo veselību.

Pie nepilngadīgā pratināšanas īpatnībām jāņem vērā arī Kriminālprocesa likuma 152.panta 4.daļa, kas nosaka, ka, „ja psihologs norāda procesa virzītājam, ka 14 gadus nerasniegušās personas psihei vai tāda nepilngadīgā psihei, kas atzīts par cietušo no vardarbības, ko nodarījusi persona, no kuras cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs, cilvēku tirdzniecības vai seksuālas izmantošanas, var kaitēt atkārtota tieša pratināšana, tā izdarāma tikai ar izmeklēšanas tiesneša atļauju, bet tiesā — ar tiesas lēmumu.”⁷⁷ Pastāv gadījumi, kad 14 gadus nerasniegušās personas psihei vai tāda nepilngadīgā psihei, kas atbilst augstāk minētā panta prasībām, var kaitēt pat tieša pratināšana. Tādos gadījumos pratināšana izdarāma ar tehnisko līdzekļu un psihologa starpniecību. Turklāt izmeklētājs vai prokurors tam var nepiekrīst, bet tad tieša pratināšana izdarāma tikai ar izmeklēšanas tiesneša atļauju. Ja nepilngadīgā pratināšana jāveic ar psihologa starpniecību, „procesā virzītājs un citas viņa pieaicinātās personas atrodas citā telpā, kur tehniskie līdzekļi nodrošina to, ka var dzirdēt un redzēt pratināmo personu un psihologu. Pratināmais kopā ar psihologu atrodas telpā, kura piemērota sarunai ar nepilngadīgo un kurā tehniski nodrošināts, ka procesā virzītāja uzdotos jautājumus dzird tikai psihologs.”⁷⁸ Pratinot nepilngadīgu personu ir svarīgi procesā virzītāja jautājumus uzdot nepilngadīgā psihei atbilstošā formā kā arī vispār piedomāt pie pratināšanas norises vietas, pēc iespējas nodrošinot pratināmajam nepilngadīgajam ierastus apstākļus. Nepilngadīgā pratināšanā jāievēro arī tādas īpatnības kā to spēja uztvert notikumus un to attaisošana pārspīlējot vai piefantazējot kādu faktu, tāpēc ir svarīgi, ka nepilngadīgo pratināšanu veic tam speciāli gatavojies un speciālas zināšanas ieguvusi persona. Ja nepilngadīgais ir sasniedzis četrpadsmit gadu vecumu, to ar psihologa starpniecību ir jābrīdina arī par atbildību par atteikšanos sniegt liecību vai par apzināti nepatiesas liecības sniegšanu.

Nepilngadīgās personas aicināšanas kārtība ir apskatīta šī darba nodaļā „Aicināšanas kārtība un neierašanās sekas”. Nepilngadīgās personas pratināšanā jāievēro arī vispārējie

⁷⁷ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 1.maijā]

⁷⁸ Turpat.

pratināšanas noteikumi. Arī nepilngadīgā liecība ir jāprotokolē, ievērojot liecības protokolēšanas noteikumus, taču „pratināmā persona, kura nav sasniegusi 14 gadu vecumu, protokolu neparaksta,”⁷⁹ jo tai nav kriminālatbildības.

⁷⁹ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2014.gada 1.maijā]

KOPSAVILKUMS

1. Pratināšana ir viena no nozīmīgākajām izmeklēšanas darbībām, kas vērsta uz informācijas iegūšanu no pratināmās personas par konkrētā kriminālprocesā nozīmīgiem apstākļiem, faktiem vai ziņām par iesaistītām personām.
2. Lai pratināšanas laikā iegūto informāciju, varētu izmantot kā pierādījumus tālākā kriminālprocesā ir ļoti svarīgi ievērot pratināšanas procesuālo kārtību un nepārkāpt šos regulējošos noteikumus, jo tikai procesuāli pareizi iegūta un nostiprināta informācija ir pieļaujama pierādīšanā.
3. Kriminālprocesa likuma pratināšanas ilguma regulējumā būtu jāiekļauj arī norāde par pratināšanas pārtraukuma ilgumu līdzīgi kā tas ir arī Krievijas Federācijas Kriminālprocesa kodeksā, kur pārtraukums ir noteikts ne īsāks par vienu stundu. Pārtraukuma ilgumam ir jābūt saprātīgam gan pret pratināmo personu, gan pratinātāju. Nosakot, ka pratināšanas pārtraukumam ir jābūt ne īsākam par vienu stundu, iekļaujot to pratināšanas kopējā laikā, izpildītos nosacījums par saprātīgu pratināšanas pārtraukuma ilgumu.
4. Pratinot jebkuru personu neatkarībā no tās statusa, ir jāievēro cilvēktiesību normas. Pret pratināmo personu aizliegts pielietot jebkādu fizisku vai emocionālu iespaidošanu vai to piedraudējumu, aizliegts izmantot melus vai jebkādas cilvēka cieņas un godu aizskarošas darbības. Pie šādām darbībām pieskaitāms arī piedraudējums to veikt nevis tieši pret konkrēto pratināmo personu, bet arī pret kādu tā ģimenes locekli.
5. Pratinot personu jāievēro tās procesuālais statuss jo no tā ir atkarīgas pratināmās personas tiesības un pienākumi, kas var ietekmēt pratināšanas gaitu. Tāpēc ir jābūt ļoti rūpīgam un precīzam nosakot personas procesuālo statusu. To nosakot, jāņem vērā personas faktiskā saistība ar konkrēto izmeklējamu noziegumu. Tā, piemēram, nepieļaujot, ka izmeklēšanas darbības veicēs personu, kurai ir tiesības uz aizstāvību pratina kā liecinieku, tā liedzot personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, tiesības atteikties no liecības sniegšanas.
6. Atkarībā no pratināmās personas procesuālā statusa pastāv to pratināšanas kārtības atsevišķas atšķirības.
7. Svarīgi ir brīdināt personu par atbildības iestāšanos par atteikšanos sniegt liecību vai par apzināti nepatiesas liecības sniegšanu, ievērojot gadījumus, kad un kādas personas

ir jābrīdina vērtējot to atkarībā no pratināmās personas statusa, profesijas vai amata kā arī atbilstošā vecuma.

8. Praksē pastāv uzskats kam var tikai piekrist, ka pašreizējā Krimināllikuma 300.panta 1.daļas redakcijā veicamas izmaiņas, tā izslēdzot norādi par liecinieka, cietušā vai citas personas (šeit neiekļaujot personu, kurai ir tiesības uz aizstāvību) brīdināšanu par atbildības iestāšanos par apzināti nepatiesas liecības sniegšanu. Tādā veidā tiks nodrošināta efektīva šī panta piemērošana. Tā Krimināllikuma 300.pantā minētās personas nevarēs izvairīties no atbildības iestāšanās par apzināti nepatiesas liecības sniegšanu pat tad, ja tās arī nebūs brīdinātas par šīs atbildības iestāšanos.
9. Apzināti nepatiesas liecības sniegšana sevī ietver kā būtisku faktu noklusēšanu, tā arī maznozīmīgu faktu noklusēšanu.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Literatūra

1. Autoru grupa profesora A.Kavaliera vadībā. Noziegumu izmeklēšanas metodika. Mācību grāmata. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2000.
2. A.Kavaleris, J.Konovālovs, L.Makans, J.Mašošins, U.Miķelsons. Kriminālistika. 2.daļa. Kriminālistiskā taktika. Rīga: LPA, 1999.
3. U.Krastiņš, V.Liholaja, A.Niedre. Krimināltiesības. Vispārīgā un sevišķā daļa. Rīga: TNA, 2001.
4. A.Liede. Kriminālprocess. Tiesvedības norise krimināllietās. Rīga: Izdevniecība „Zvaigzne”, 1973.
5. Ārija Meikališa. Pirmstiesas izmeklēšanas procesuālie dokumenti. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 1996.
6. Ārija Meikališa. Kriminālprocesa tiesības. Vispārīgā daļa. 1.grāmata. Rīga: Raka, 2000.
7. Ārija Meikališa. Kristīne Strada. Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: „RaKa”, 2000.
8. Ārija Meikališa. Pirmstiesas izmeklēšana. Rīga: SIA „Biznesa augstskola Turība”, 2001.
9. Ā.Meikališa, K.Strada-Rozenberga. Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010.
10. Leja M. Krimināllikuma 300. pants – gandrīz mirusi norma. Jurista Vārds, 29.04.2014., Nr. 17 (819), 18.-27.lpp.
11. Leja M. Tiesības neliecināt pret sevi. Jurista Vārds, 06.08.2013., Nr. 32 (783), 10.-19.lpp.
12. Andrew Ashworth, Mike Redmayne. The Criminal process. Great Britain: Oxford University Press, 2005.
13. Madeleine Colvin, Jonathan Cooper. Human Rights in the Investigation and Prosecution of Crime. Great Britain: Oxford University Press, 2009.

Normatīvie akti

1. Latvijas Republikas Satversme. LR likums. Pieejams:
<http://likumi.lv/doc.php?id=57980>
2. Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820>
3. Krimināllikums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=88966>
4. Latvijas Kriminālprocesa kodekss. Zaudējis spēku. Pieejams:
<http://likumi.lv/doc.php?id=90971>
5. Tiesu ekspertu likums. LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=144788>
6. Likumprojekts ‘’Grozījumi Kriminālprocesa likumā’’(Nr.745/Lp11) Pieejams:
[http://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs11.nsf/0/3d3c4dfa920838dec2257c9a003de5a6/\\$FILE/Tab745_2_13.03.2014.pdf](http://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs11.nsf/0/3d3c4dfa920838dec2257c9a003de5a6/$FILE/Tab745_2_13.03.2014.pdf)
7. Criminal Procedure Code of the Republic of Estonia. Pieejams:
<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
8. Criminal Procedure Code of the Russian Federation. Pieejams:
<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
9. Criminal Procedure Code of the Federal Republic of Germany. Pieejams:
<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

Tiesu prakse

1. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012. gada 29.novembra lēmums lietā SKK –663/2012
2. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012. gada 17.decembra lēmums lietā SKK –174/2012
3. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007. gada 8.marta lēmums lietā SKK –106/2007
4. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 10.decembra lēmums lietā SKK – 463/2013

Bakalaura darbs “Pratināšana kā viena no izmeklēšanas darbībām kriminālprocesā”
izstrādāts LU Juridiskajā fakultātē Krimināltiesisko zinātņu katedrā.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Elīna Zeltzaķe

Rekomendēju / nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Darba vadītāja: profesore Kristīne Strada-Rozenberga

Recenzents:

Darbs iesniegts Krimināltiesisko zinātņu katedrā 19.05.2014.

Dekāna pilnvarotā persona:

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma:

komisijas sēdē 2014.gada _____

prot. Nr. _____. Vērtējums _____

Komisijas sekretārs: _____